Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 243 (12033) | 1982 чылдың октябрь 19, вторник | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 көп.

АЛДАРЛЫГ ЮБИЛЕЙНИ КҮШ-АЖЫЛГА, ӨӨРЕДИЛГЕГЕ, ЧОГААДЫЛГАГА ЧАА-ЧАА ЧЕДИИШКИННЕР-БИЛЕ УТКУУЛУҢАР!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

1983 ЧЫЛДЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

Кызылдың дааранылга фабриказының коллективи он бирги беш чылдың пйиги чылының үшкү кварталында продукция бүдүрериниң болгаш ону сайгарарының планын күүседиткен. Бүдүрүлгеде эвзош эвес даараныкчылар боттарынга алдынган хууда социалистиг хүлээлгелерин хуусаадан эрте күүседиткеш, ам келир чылдың үлүүнче киришкеннер. Оларның бирээзи дуржулгалыг даараныкчы Вера Ажы-оол 1983 чылдың алды айларының үлүүн доозар дей берген. Ооң ажылдан турары беш дугаар бригаданың кежигүнүнү фабрикада шилчиир кызыл тукту эзелери.

ЧУРУКТА: мурнакчы даараныкчы В. Ажы-оол.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

КЫЗЫЛ ТУКТУ ТЫВЫСКАН

1982 чылдың 9 айларының түңнели-биле Кызыл район күрүнеге мал продуктуларын садарының планын ажыр күүседиткеш, Аш-чем программазын амыдыралга боттандырар талазы-биле көскү күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алгаш, районнар аразында социалистиг чарышка тиилекчи болган.

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому ук районга шилчиир Кызыл тукту болгаш 300 рубльдиг акша шаңналын тыпсырын шинтпирлээн.

Дүүн районнуң Культура бажыңынга болган хуралга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Михаил Клаевич Мендуме шилчиир Кызыл тукту районнуң мурнакчыларынга тывыскан.

Кызыл тукту хүлээп ап тура, бүдүрүлгелериниң мурнакчылары өөрүн четтиргенин илергейлеп, улам эки ажылдаарын хүлээвгеннер. Кызыл районнуң мурнакчы бүдүрүлгези— куш фабриказы эрткен 9 айларда юбилейлиг чылдын планын: куш эзди болгаш чуурганы күрүнеге садарын хуусаа бетинде күүседиткеш, районнуң ажыл-агый чедиишкиннеринге телептиг үлүүн киргген. Сорук киргген коллективтер ам немелде хүлээлгени алган. Чуурганы 17 миллионну дужаар планын 22,5 миллион, куш эзди 250 тонна чедирерин олар хүлээвгеннер.

Фабриканың мурнакчы ажылчыны Тамара Романовна Туева санал берип тура, торүүр бир дагаадан 180 чуурга алыр дээн социалистиг хүлээлгезин Улуг Октябрьның байырлалынга уткуштур күүседирин хүлээнген.

Район Соединиин депутаты Валентина Абрамовна Долганина, Улустарның Наймралы орденнин эдилекчизи Мария Гавриловна Рукосуева, фабрикада социалистиг чарыштың тиилекчилери Зоя Викторовна Түлүш, Нүрзет Ыдыевич Монгуш болгаш оон-даа өскелер санал бергеннер.

Түңнелинде СЭКП райкомунуң бирги секретары К. Н. Шулуу чүве чугаалаашы, улуг шаңнал районнуң ажыл-ишчилерин улам сорук киргенин демдеглеп, Аш-чем программазын боттандырарынга районнуң ажылчы чону болдунуң телептиг үлүг-хуузун киперин, ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга куш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыры дээш олар бүгү күүнүн берип ажылдаарын бүзүреткен.

С. МААДЫ.

Аш-чем программазын боттандырары — бүгү улустуң хөрээ

ХАРЫЫСАЛГАНЫ БЕДИТКЕН

СЭКП Тыва обкомунуң эзелчеглиг алдыгы пленумунга «СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң түңнелериниң болгаш эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелинге дүүштүр партияның область организациязының сорулгаларының дугайында» айтырыгны дыңнап, чугаалажып турда, партия обкомунуң кежигүү, «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазының саанчызы, ында партия эге организациязының секретары Р. Х. Билчей санал берген, ферманың саанчылары, инек кадарчылары, бызаа ажаакчылары болгаш өскеде ажыл-ишчилери СЭКП-ниң май Пленумунуң шинтпирлерин, ССРЭ-ниң Аш-чем программазын бар эп-сеткилдиг үүлүдүзүүнүп деткээш, амыдыралга боттандырар дээш шалыпчы ажылдап турарын чугаалаан. Аш-чем программазын боттандырары — бүгү улустуң хөрээ. Ону сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери бедик харыысалга-биле билип, ферманың инектериниң баш санын өстүрер, продуктулуг чоруун бедиринче сагыш салып, сүт саалдазын көвүдедири-биле инектериң ажаалдазын, чемгерилгезин экижидип турарын саанчы саналына айыткан.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шинтпирлериниң дүүштүр партия организациязының дайынны арга-шинээн, коммунистерниң авангардчы ролюн Чедидериниче партбюро кичээлгейин күштелдирген. Ферманың комсомол, профэвилел организациялары база-ла ажылын үеним негелделерин ёзугаар чоруударынче угландырган. Ооң түңнелинде саанчыларның, инек кадарчыларының, бызаа ажаакчыларының болгаш өске-даа ишчилериниң оңашкан ажыл-ижинге эзхарыысалгалыг болуп, куш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен, чурум-сагылга экижээн.

Ап чоруткан хемчеглериниң ачызында бо чылдың эрткен тос айларында коллектив сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседиткен. Эрткен үш квартадда күрүнеге 375 тонна сүт садар даалгазын хуусаа бетинде күүседиткеш, онаалдадан ажыр 270 центнер сүттү саткан. Төрүүр чүс баш инекке онаштыр 84 бызааны менди алган, ол эрткен чылдардан дээре көрүзүү болган.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга куш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыры-биле саанчы бүрүзү социалистиг хүлээлгелерин алган. Ону күүседир дээш куш-ажылчы маргылдаа саанчыларның ортузунда бо чылдың эгезинден бээр калбарган. Чарыштын мурнуку одуруунда коммунистер чоруп орар. Хоочун саанчы Сагды Карааш эрткен тос айларда быжыглаан 25 инээниң бирээзинден-не 1869 килограмм сүттү саап алгаш, чарышка бирги черни алган. Мандыт Быыра, Билчей Роза болгаш өскелер-даа багай эвес көргүзүүлерлиг болган. Амгы үеде саанчылар чылдың эрткен үезинде сүт саалдазын көвүдедип турган, социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседир соруганы салган ажылдап турарлар.

ССРЭ-ниң Аш-чем программазында малга быжыг чем баазазын тургузарын айыткан, ол малдан хөй продуктуну алырын, баш санын өстүрерин хандырар. Ону барымдаалаашы, ээр-хавакчылар мал чемнинин белеткелинге идепкейлиг киржирин шинтпирлээш, хостуг үелеринде сиген, будук-бүрү белеткелинге кириштиг. Ынчангаш боттарының күжү-биле 150 тонна сиген, 29 тонна будук-бүрүү белеткээш, фермада сөөртүп алган. Бо ажылды ферма эргелекчизи коммунист М. К. Норбу эки организастаан.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга куш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр база кыштаглаашкынга үлегерлиг белеткенир дугайында Тес-Хемде «О. Шынаа», Тандыда «Революцланың чалбыжы» совхозтарның эгелээшкинин сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери деткээш, күрүнеге сүт садар планны хуусаа бетинде күүседирин хүлээнген. Мал кажааларының, чуртталга бажыңнарының септелгезин дооскан. Инектерге болгаш бызааларга чидиртир чемнер курлавырын тургузар чемчеглерни алган. Ында муң ажыг тонна силосту салган, Сиген, саван сөөртүлгезин организастаар.

Ээр-хавакчылар мурнунда салдынган соругларны күүседир дээш харыысалгазын улам бедиткен, шалыпчы ажылдап турарлар.

Т. ХЕРТЕК.

НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШПЕС

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң шинтпирлерин болгаш Аш-чем программазын амыдыралга боттандырары дээрге-ле,— малдың чүүн аайы-биле уксаазын сайыырадып, оон продуктулуун бединдери болур. Ол соругларга дүүштүр Эрзин районнуң ажыл-агыйлары пинтизи-биле 43 муң баш хойну эдержилгеге киперер, оон иштинде 31 муң хойну тарып боозадырын планнаан. Ол ышкаш 2150 баш инектиң эдержилгезин организастаан, 1200 инекти тарып боозадыры кордүнгеп.

Бо хүннерде район шээр малдың эдержилгезиниң планын 92,5, тарып боозадылганын—84,7 хуу күүседиткен. Бода малдан 1801 инек эдержилгеге кирген азы планын 83,7 хуу күүседиткен. Оон иштинде 322 инекти тарып боозаткан, ол—тарып боозадылгага кирер инектиң 27 хуузу болуп турар.

Бода малдың эдержилгезин «Чаа орук» совхоз күүседиткен болза, тарып боозадылгага киперер инектериниң үүгле 32 хуузун тараан. Ленин аттыг совхоз бо ажыл талазы-биле планын 83 хуу, «Нарын» совхоз 70 хуу күүседиткен. Ленин аттыг совхозта 190, «Нарын» совхозта 204 баш инек ам-даа эдержилгеге кирбээн. Ленин аттыг, «Нарын» совхозтарның директорлары болгаш ында мал ажылының түскай эртемниглери мал эдержилгезиниң ажылын эрецгей удуртуп турарын үстүнде фактылар херечилеп турар.

Тарып боозадыкчылар: «Нарында» Тамара Калиндаан, Антонина Кежиктэ, «Чаа орукта» Барыш-оол Сайын, Антонина Даландай олар онаалдаларын ажыр күүседип, боттарының ажылын чедиишкиниг доосканнар.

Малдың эдержилгези, ону тарып боозадыры дээрге, амгы үеним зооветеринарлыг эртемге үндезилеттинген ажылы-дыр. Ындыг турбуже, «Морен» совхозта кол зоотехник Сергей Чыргал, Ленин аттыг совхозта кол зоотехник Бады-Хөө Бамба инектериниң сула эдержилгезин ала-чайгаарның агымынче киргген. Сыын-Мыйыс, Сайыр-Аксы сүт-бараан фермаларында инек тарып боозадыр пунктуларны организаставаан. Ол черде пунктуларны бар-даа болза, зооветеринарлыг негелделерге дүүшпес. Ол фермаларда тарып боозадыкчыларны быжыглаваан, инек тарыыр дериг-херекселлаарже барып чедери бергедээшкинге таваржып турар. Ол ышкаш үре сөөрткен машиналар чамдыкта үе сагындан баар таварылгалар база бар. Оон келгенде мал тарын боозадыр ырак пунктуларже чоруур хөөн чок болгулаар үүлдер база бар. Ылаңгыя Качык, Ары-Булак, Чинчилиг, Кара-Хөл деп ырак-узак черлерде бода мал тарын боозадыр пунктуларынче үре бо чылын чедиртинмээн. Бода малдың үүрмек коданнарын чаңгыс черге моонгеп, оларны тарып боозадылгага киперери чугула.

Ынчангаш ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш мал ажылының тускай эртемниглери боттарының мурнунда салдынган соругларны күүседири-биле Ленин аттыг совхоз Тере-Хөлге, «Мөрен»—Сыын-Мыйыс фермаларына, «Нарын» совхоз Ары-Булак, Шолук-Аксынга кожун чоруур пунктуларны кылган, бода малдың эдержилгезин организастаары чугула.

Т. БУЯН,

селекционер-зоотехник.

Хүннүң медээлери

АЪТТАНЫРЫНГА БЕЛЕН

Өвүрүнүң анчылары бо юбилейлиг чылда боттарынга улуг соругларны салып, эрткен 1981 чылдың аңныыр сезонунуң түңнелдерин анчылар слёдунга чугаалашкан.

Районнуң анчылары эрткен чылдың аңныыр сезонунда 5 муң рубльдиг өлүүн дужаар планын 112,4 хуу күүседиткен. Анчылар пландан ажыр 650 рубльдиг өлүүн дужаалган. Бөлүктеп аңнаарының аргазын анчылар ажыглаан. Торгалыгда Т. Санданның П. Болумайның звенолары бедик көрүзүүлерни чедип алган. Солчурнуң анчылары эрткен сезонда 2223 рубльдиг өлүүн дужаагаан. Анчылар Чазагай-оол Монгуш, Кижилер-оол Монгуш, Мижит-Доржу Монгуш, Өзчей Донгак хөй өлүктү күрүнеге дужааганнар. Хоочун анчылар Тас Монгуш, Даваа Монгуш, Десинжек Куулар база өзвош эвес үлүүн киргеннер.

Анчылар слёдунга бо чылдың аңныыр сезонунга белеткелдерни шыңгыы сайгарып чугаалашкан. Анчыларның турлаглары, аъш-чем шыгжаар черлер белеткээр, боо-чемзек четчеләр ажылдарны районнуң белеткел конторазының удуртулгазы көшкак чорудуп турарын демдеглээн.

Районнуң анчылары бо сезонда 5 муң рубльдиг өлүүн белеткеп дужаарын хүлээнген. Амгы үеде аъттанырынга белен.

К. ХОВАЛЫГ.

Өвүр район.

МУРНАКЧЫЛАР ХӨЙ

Чадааның хлеб заводунуң коллективи ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюнга уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин багай эвес күүседип турар.

Ол бүдүрүлге чыл эгезинден бээр 407 муң рубльдиг продукциязын сайгарар планын 422 муң рубльге боттандырган. Бараанның продукция бүдүрериниң күрүне планы база күүседиткенин. Сентябрь айда 48 муң рубльдиг продукциязын сайгарар турган, ону 100 хуу боттандырган.

Заводта ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип турарлар хөй. Оларга хлеб быжырар цехтиң мастерлери А. Ч. Ондар, Т. Б. Монгуш, хоорай Совединин депутаты Р. К. Ондар, булочка цехинин мастери М. С. Кара-Сал болгаш өскелер-даа хамааржыр. Олар шуптузу заводтуң хоочуннары, үр чыл стажтыг ажылчыннар.

К. ДОНГАК.

Чөөн-Хемчик район.

«АҢДАРГАН КУР ЧЕРНИҢ» ЮБИЛЕЙИ

ДОНДА-РОСТОВ. (СЭТА-ның корр.). Кедээниң социалистиг чаартылгазын чонга таныштырган төөгүлүг эпопея —«Аңдарган кур черниң» чырыкче үнгенинден бээр бежен чыл болган» Ростовка болган эртем-теоретиктиг конференция ол болуушкунга тураскаатынган. Аңаа литераторлар, эртемденнер, культураның ажылдакчылары, партия, совет, профвилел болгаш комсомол ажылдакчылары, Ростовтуң будүрүлгелериниң ажылчыннары киришкен.

Эш Л. И. Брежнев М. А. Шолохов-биле телефон дамчыштыр чугаалашкаш, социалистиг реализмниң төөгүлүг чогаалы болган номунуң чартык үүс болган юбилейи-биле холбаштыр чогаалчыта изиг байыр чедиргеш, аңаа быжыг кадыкшылды күзевишаан, үре-түңнелдиг ажылдаарын конференцияның киржикчилеринге күүзээн.

Ол дугайында СЭКП Ростов обкомунуң бирги секретары И. А. Бондаренко влеткел кылгаш дыңнаткан.

Совет эрге-чагырганың тургустунуп турган чылдарында, бодээге болгулаан кайгамчыктыг өскерилгелериниң дугайында көргүзкен төөгүлүг чогаалга «Аңдарган кур чер» хамаарыжыр дээрзин ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черниң секретарылары Ю. Н. Верченко, Н. Л. Проскурин сураглыг механизатор, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры А. В. Гиталов болгаш өске-даа ораторлар демдеглээннер. Шолоховтуң номунуң кужу — шынчызы-биле, колхоз тургузуушкунунга бергелерни партийжи туруш-биле коргүскенинде, колхоз тургузуушкунунга улуг рольдуг болган коммунистерниң ажылчын ангыының маадырлыг чоруктарын влереткенинде болур. Хөй национаалдыг совет литератураның хогжүлдезинге «Аңдарган кур черниң» салдары бала улуг болган.

«Аңдарган кур черниң» маадырлары Давыдовтуң болгаш Нагульновтуң салгакчылары бөгүн крайның кодээ ажылагыйының чедиишкиннерин көвүдедиринге улуг салыышкынны киирин турар. Донпуң ховуларының эзлери болган — тараажылар амгы үеним техниказын алган, ховуларны суттаттыг болдуруп турар. Шолоховтуң маадырларының турган черлери ам үндезинн-биле оскерилген. Ховук-дургузунда гектардан бичин-ле ажыг черни чарыпкаш, Давыдов амыран турган болгай, ам Вешенск районунуң бир механизатору-ла хүнде 60 га черни чарып турар. Гремячийниң колхоз даргазы селекция станциязынга чорааш он ийи вид сорттуг кызыл-тас эккелген болгай, ам күзүн чажар кызыл-тастың «Ростовчанка», «Донская осистая» деп ийи сортун Ростов область миллион тонна чедир өстүрер аргалыг болган.

«Аңдарган кур черниң» чаңгыс чер чурттуглары кайыдаа хире бурунгаар хогжөөн болза, баштайгыларның практиктиг дуржулгазы оларга үлегер болуп, совет кижилериниң амгы-даа, келир үеде-даа салгалынга орук айтыр сылдыс болур дээрзин конференцияның киржикчилери дедеглээннер.

Төрүттүнген станицазы Вешенскаяда сураглыг совет чогаалчы М. А. Шолоховка СЭКП ТК-ның культура киллизиниң эргелекчизи В. Ф. Шауро, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черниң бирги секретары Г. М. Марков олар чораннар. Олар «Аңдарган кур черниң» чырыкче үнгенинден бээр 50 чыл болганы-биле холбаштыр Михаил Александровичиге изиг байырны чедирген болгаш социалистиг реализмниң литературазының хогжүлдезинге оон улуг рольдуг болганын демдеглээн.

Совет литератураның хогжүлдезинге база оон чогаадыкчы ажылынга улуг кичээнгейни салып турары дээш партияга болгаш Совет чазакка, эш Л. И. Брежневтиң бодунга ханы өөрүн четтиришкини М. А. Шолохов илереткен.

«МОСКВА КҮЗҮНҮҢ» АЯЛГАЛАРЫ

Чылдың болур «Москва күзү» деп фестивальдың эгелээнин Д. Шостаковичиниң «Байырлал увертюразы» дыңнаткан. Консерваторияның улуг залында найысылалдың композиторларының чаңчыл апарган көрүлдези ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга уткуштур ажыттынган.

Оон эки залдарында болгаш культура бажыңнарынга симфония, хор болгаш камера концерттери, шеригг-патриоттуг, театр болгаш эстрада музыказының концерттери болур.

Байырлалдың түңнелинде Кремльдиг Съездилер ордузунга совет ыры концерти болзур.

(СЭТА).

КОМБАЙНЕРНИҢ РЕКОРДУ

БУЛКАНЕШТЫ. (Молдав ССР). Булканешты районнуң «Типлелге» совхозунуң комбайнери А. Греков Молдавияда эң хөй дээн кукуруза-ны бастырган. Ол ийи муң центнер ажыг кукуруза үрезинин хүнүү-не чүдүүн чоруткаш, үш сезонуң нормаларын күүседип — ажаан алышкынның эгезинден бээр 30 муң ажыг центнерни бастырган.

Оон ажыл-херектэ чогаадыкчы ёзу-биле көөр чоруу механизаторнуң чедиишкинин хандырган. Тараа ажаан алышкыны эгелээр мурнунда-ла ол бодунуң «Нивазынга» ул : улуг күштүг моторну тургузуп, эң берге үелерде безин шалыпкын ажылдаар арганы чедип алган. А. Греков бастырган тонна тараага-ла онаштыр бир килограмм чедир безинни камнап ап турган.

(СЭТА).

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

БЕДИИ-БИЛЕ ҮНЕЛЕЭН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының ында боон турар XXXVII сессиязының киржикчилери чаа тайбын совет саналдарны. Совет Эвилелиниң тайбынга ыпакшылдыг даштыкы политиказын бедии-биле үнелевишаан, империалистиг чурттарның боо-чепсекти эдерер бүдүрериң күштелдириниче, делегейниң ацгы-ангы районнарынга шеригг-лерин тургузарынче угланган кем-бурулуг политиказын шинтпирлиг-биле сойгалан илередип турар.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынче Л. И. Брежневтин чоруткан чагаа-бижиниде ССРЭ-ниң ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглаваас деп хүлээлгени алганын Афганистанның даштыкы херектер министри Ш. М. Дост «ядролуг удур-ледир туруушкунуң кыжаныыцкынын эвзеждиринче канчаар-даа аажок херин баазым» кылдыр үнелеп чугаалаан.

⊙ **ЛЮКСЕМБУРГ.** Люксембургтуң чурттакчыларының саны 1981 чылдың төнчүзүнде 364.606 кижи чедир санаттынып турган. Ол дугайын информацияның күрүне албан чери дыңнаткан.

⊙ **ПЕКИН.** КУР-нуң Эртемнер академиязының обсерваториязының тускай эртемниглери 1964—1980 чылдар иштинде мурнунда билдинмес турган бичин планеталарны тыпканын Синьхуа агентилел дыңнаткан. Оларны шуптузуп бичин планеталарның делегей төвүнде демдеглеп, бүрүткээн.

Кыдатта эң улуг хемнерниң бирээзи Яншаны кешкен улуг көвүрүгү Сычуань можуда ажыглалда киргген. Көвүрүгүн иинти узуну 7 километр ажыг, оон шуут-ла хем кырында кезээний узуну — 4200 метр ажыг, калбаа — 16 метр. Көвүрүг суг деңнелинден 45 метр бедик болганда, оон адаа-биле улуг судноолар эртер аргалыг.

⊙ **НЬЮ-ЙОРК.** Мексиканың найысылалында бугалар үскүлежир стадионнарның бирээзинде кижилер олурар чери буступ дүшкениниң түңнелинде алды кижи өлген болгаш ийи чүс ажыг кижи улуг бертинишкинге таварышканын ЮПИ агентилелдің корреспондентизи Мехиколан дыңнаткан.

⊙ **РАБАТ.** Марокконуң Фес хоорайында Марокконуң хаанын II Хасанның даргалаашкыны-биле бедик деңнелдиг 12-ги араб чөвүлел хуралга тургускан «Челиниң комитези» ажылдан эгелээн. Комитеттиң сорулгазы — араб чурттар лигазының өөмүзөзинден КНО-нуң Айыл чок чорук чөвүлелиниң доктаамал кежигүнүнү-биле Чоокку Чөөн чүк айтырыын шинтпирлээр талазы-биле харылзаа тудары боон турар. Ужуражыышкын даштыкы херектер министриниң деңнелиг-биле эртин турар.

⊙ **ВАШИНГТОН.** АКШ-тың үлетпүр будүрүлгезинин хемчээли сентябрь айда 0,6 хуу кызырылганын чурттуң каттышкан резерв системазы дыңнаткан. Будүрүлге деңнелинин кудулаашкыны моонгиле ам 14 ай иштинде улай үргулчүлеп келген. Үлетпүр дериг-херекселлерин будүрүп үндүрери дыка кызырылган — 1,6 хуу четкен.

Тувинская республиканская библиотека

КАДРЛАР БЕЛЕТКЭЭРИНИҢ ЧУГУЛА ЗВЕНОЗУ

Тыва АССР-ниң хүннери партиянын Новосибирскиде дээди школазында эрттирип турар. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч-Д. Б. Ондар баштаан бистиң республиканың делегацизы анаа киржир.

Партияның Сибирьде дээди школазының башкылары, дыцнакчылары, ажылдакчылары Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының амыдыралы-биле, үлүс ажыл-агайының болгаш культуразының хөгжүдезинде чедишкиннери-биле, он бирги беш чылда Тываның социал болгаш экономиктиг хөгжүдезинин перспективалары-биле, республиканың партия болгаш совет органнарының ажыл-чорудулгазының хевирлери болгаш методтары-биле танышкын турар.

Партийжи кадрларның идеелдиг курлавырын тургузары болгаш кижизиндери партияның эң чугула сорулгаларының бирээзи болуп турарын СЭКП-ниң XXVI съездиниге эш Л. И. Брежнев онзалап айыткан. Республикалар болгаш областар аразының партия школалары партийжи кадрларның курлавырын тургузарында база кижизиндерге боттарының чугула үлүүн киирип турар. Бо харысаалгалыг чугула сорулганы Сибирьге шинтирлээриг СЭКП Төп Комитеди партияның Новосибирскиде дээди школазынга дааскан.

Партияның бо дээди школазы — чурттуң хоочун болгаш партийжи дээди улуг өөредилге черлериниң бирээзи. Ону 1946 чылда областтың партия школазы, а он чыл болганда —партияның дээди школазы кылдыр эде организастап тургускан. Сибирьниң крайларынга, областарыгга, автономнуг республикаларынга, оларның аразында Тыва АССР-ге ажылдаар партия, совет ажылдакчыларын, журналист кадрларын школа белеткен турар. Партия болгаш совет ажылдакчыларының мергежилин бедидер талазы-биле областар аразының курстары бистиң школаның системазынга база хамааржыр.

Новосибирскиниң партия школазын тургускан үеден бээр оон шуут өөренир салбырларын 5000 ажыг кижи дооскан. Хөй муң партия, совет ажылдакчылар партийжи дээди эртемни бот-өөредилге-биле школага база чедип алган. Тываның партия организациязындан 168 кижи бистин школаны дооскан. СЭКП Тыва обкому баштайгы болук дыцнакчыларны 1962 чылда партияның Новосибирскиде дээди школазынче өөредип чоруткан.

Школаны доосканнарының хөй пуруузу теория болгаш профессионалдыг практика талазы-биле шыырак билиглиг удуртукчулар болган. Бистиң школаның үжен доозукчуларынга партийжи бедик идеелди көргүзүп, СЭКП-ниң XXVI съездизинің делегаттары кылдыр соңгаан. Школаның он доозукчулары СЭКП Тыва обкомунуң аппаратында, 13 кижи — партия райкомларының (Тывада) секретарларында ажылдап турарын школаның башкылар коллективи чоргаарлаңын гурар. Школаның доозукчулары партияның улуг-улуг хөй организацияларын, улус депутаттарының районнар Советтерининг күүскомнарын удуртып турар. Оларның аразында — СЭКП Тыва обкомунуң секретарлары П. И. Кравченко, Д. К. Ооржак, партия обкомунуң килдис эргелекчилери Д. Б. Ондар, В. Г. Заворотный, СЭКП-ниң Өвүр, Бай-Тайга, Тоджу, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик райкомларының бирги секретарлары Ч. Х. Ооржак, Л. С. Данзын-оол, С. Ы. Монгуш, К. А. Маспык-оол, Б. С. Нурсат. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-ажыл талазы-биле комитеттиң даргазы С. С. Таная болгаш оонда өскелер бар.

Амгы үеде школаның доктаамал курстарында белгаш бот-өөредилгелиг салбырларында Тыва АССР-ден 81 кижи өөренип турар.

Школаның ийи чыл хуусаалыг салбырларында өөренип турарларының ортаа кезии, үш чыл хуусаалыг бот-өөредилгелиг салбырларында дыцнакчыларның 90 хуузу школага кирер мурнунда СЭКП-ниң крайкомнарынга, обкомларынга, партия хооркомларының болгаш райкомларының, улуг парткомларының секретарларынга, улус депутаттарының хоорайлар болгаш районнар Советтерининг күүскомнарының даргаларынга, даргаларының орлакчыларынга, хоорайлар болгаш районнар солунларының редакторларынга, оларның орлакчыларынга ажылдап турган. Дерт болгаш беш чыл хуусаалыг бот-өөредилгелиг салбырларның дыцнакчыларының кол нуруузу партияның хоорай болгаш районнар комитеттериниң инструкторлары, партиомнар секретарлары болуп турар.

Школаже өөредип чоруткан партия комитеттериниң идеелиг Тывадан келген дыцнакчылар өөредилгезиниң үезинде шынзыдым, бадыткап турар. Олар марксизчи-ленинчи теорияны, школаның программазында кирген бүгү эртемнерни ханыы-биле шинтгээдип ап турар. Ийи чыл хуусаалыг салбырның дыцнакчылары Д. К. Черлик-оол, Ч. А. Саая, үш чылдыг салбырның дыцнакчылары—Б. М. Монгуш, Т. Т. Даваа болгаш өскелер-даа дыка кызымаккай өөренип турар.

Бедик мергежилдиг башкы кадрлар-биле партияның Новосибирскиде дээди школазының преподаватели-биле хөй-ниитизи-биле эрттирилгениг хаарыжыр. Школаның 74 хуузу эртемнер докторлары, профессорлар болгаш эртемнер кандидаттары болгаш доцентилер болуп түрар. Оларның хөй иуруулу партия, совет болгаш журналистика ажылының улуг дуржулгазын шиңгээдип алган. Дээди мергежилдиг специалистерин — эртемнер докторларын болгаш профессорларын белеткээри башкы кадрларның мергежилин улам-на бедидер талазы-биле кол сорулга кылдыр школаның ректорады саан турар.

Партия болгаш совет ажылдакчыларны белеткээрин улам ыцай сайзырацгайжыдар талазы-биле ажылды школаның коллективи соксаал чокка калбартып турар. Партия ажылдакчызын амгы үениң негелделеринге дүүштүр өөредиринин чаа программаларынче шилчиири бисте дооступ турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде болгаш СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң документилеринде тодаргайлан айыткан партияның аграр политиказын, ССРЭ-ниң Азып-чем программазын ханыы-биле өөренирине чаа өөредилге чылында онза кичээнгейни угландырып турар.

Дыцнакчының чогаадыкчы ёзу-биле бодаарын сайзырадыры — өөредилгениң ыы принциви. Амыдырал-биле бадыткаттынган болгаш чаңчыл болган өөредилге хевирлерибиле чергелештир, улам-на идепкейлиг, чаа хевирлерни өөредилге чорудулгазынга калбаа-биле киирип, ажыглап турар. Чижээ, эң чугула айтырыгларны сайгарган лекцияларны, комплекстиг семинарларны, өөредилгениг техниктиг херектерлерни ажыглаарын школада калбаа-биле организастап турар.

Дыцнакчыларның бот-тускайлаң ажылдаарының ажыктыын бедидер, үе-шактың чидирин болдурбас талазыбиле ам-даа хөй чүүлдерни кылыры негеттиниг турар. А ону чедип адыр төлөде, өөредилге чорудулгазын эртемге үндезилен организастаары, дыцнакчыларның бот-тускайлаң ажылдаарын улам-на идепкейжидери эргежок чугула.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде дүүштүр өөредилге чорудулгазын сайзырацгайжыдарының эң чугула угланылышкыны — амыдырал-биле, Сибирьниң партия организацияларының ажыл-чорудулгазының практиказы-биле өөредилгениң харылзаазын улам-на бижыглаары, профессионалдыг өөредилгениң деңнелин бедик чадаже көдүрери-дир.

Коммунистиг тургузуушкунның теориязының болган практиказының эң чугула айтырыгларының талазы-биле дыцнакчыларның ылаңгыг белеткелин организастаарын школада боттандырып турар. Ниитилеп чорудулгаларынга партийжи удуртулганың байлак дуржулгазын дыцнакчыларның чедип алырынче онза кичээнгейни угландырган. Сибирьниң крайларының болган областарының партия болгаш совет удуртукчулары, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының болган Новосибирскиде ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының Сибирь салбырының эртемденери школа дыцнакчыларынга ылеткелдерни болган лекцияларны кылып турар. Чер-черде партийжи удуртулганың практиказын дыцнакчылар курс болгаш диплом ажыдарын кылырда ханыы-биле өөренип, түпкен ажыглап турар. Ол ажылдарны хөй дыцнакчылар чер-черниң партия организацияларының даалгаларын ёзугаар күүседип турары дыка ажыктыг.

Партия организацияларыбиле школаның харылзаазын улам-на калбартырынга Сибирьниң крайларының, областарының болган республикаларының хүннери улуг рольду ойнап турар. Социал-экономиктиг болгаш культура хөгжүдезинде чедишкиннери, партия болгаш совет ажылдың дуржулгазын ол хүннериң үезинде тодаргай көргүзүп турар. СЭКП-ниң Алтай болгаш Красноярск крайкомнары, Бурят, Иркутск болгаш Кемерово обкомнары ынчалыг хүннерни партияның Новосибирскиде дээди школазынга эрттирген. Чер-черде амыдырал-биле, Сибирьниң ажыл-ишчилериниң шиитпирлеп турар улуг сорулгаларыбиле таныжар арганы партия крайкомларының болгаш обкомларының ажылдакчылары-биле ол ужуражышкыннар школа коллективинге берген. Кичээлдерни улам-на шынарлыг эрттирер, практиктиг ажылга дыцнакчыларны бүгү талалыг белеткээр талазы-биле школа коллективинге ол ужуражышкыннар дузалап турар. Ынчангаш крайларның, областарның болган автономнуг республикаларның хүннерни эрттиреринче улуг кичээнгейни школа коллективи угландырып турар.

Н. ЮРАСОВ,
Новосибирскиде партияның дээди школазының ректору.

1982 ЧЫЛДЫҢ ТОС АЙЛАРЫНДА КҮРҮНЕ ПЛАНЫН ТЫВА АССР-НИҢ ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ КҮҮСЕТКЕН ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң дыңнадыы

Үлетпүр будүрүлгелериниң ажылдакчылары он бирги беш чылдың ийги чылының даалгаларын чедишкиннег күүседир дээш чарышты калбартышаан, үлетпүр будүрүлгезиниң хөгжүдеринге боттуг чедишкиннерин чедип алган.

Продукцияның ниити хемчээлиниң талазы-биле тос ай планы күүсеттинген.

Үлетпүрүн эң чугула адырларының талазы-биле будүрүшкүнүң немей өзүлдезиниң дараазында саннар көргүзүп турар:

	1981 чылдың тос айларында турганынга деңнештир 1982 чылдың тос айларында будүргеи хемчээлиниң хуузу
Электроэнергетика	117
Одаар чүүл үлетпүрү	108
Өскүүг металлургия	94
Метал кылышкыны	103
Ыяш болгаш ыяш болбаазырадыр үлетпүр	102
Тудуг материаллар үлетпүрү	94
Чиик үлетпүр	93
Азып-чем үлетпүрү	95
Даалган-крупа болгаш комбикорм үлетпүрү	99,7
Полиграфия үлетпүрү	103

Электроэнергетика болгаш одаар чүүл үлетпүрү эң бедик темпилер-биле хөгжээн.

Продукция хемчээлиниң талазы-биле тос айлар планының күүсеттингени, ямдык эргелелер болгаш будүрүлгелер талазы-биле будүрүлгениг база күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүн өзүлде темпилери:

	Продукцияның ниити хемчээлиниң талазы-биле тос айлар планының күүсеттингеи хуузу	1981 чылдың тос айларынга хамаарыштыр 1982 чылдың тос айларында хуузу	
		Будүрүлгелериниң хемчээлиниң талазы-биле	күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүн талазы-биле
«Тыва даг-дүгү» комбинат	94	90	88
«Каа-Хем» хомур-даш разрези	114	108	99,2
Тыва электри четкизи	103	117	114
«Тыва кобальт» комбинат	100,2	94	94
«Тудуг кезектери» комбинат	106	103	99,0
«Шагаан-Арыг тудуг» трестиң ҮБК-зы	109	84	99,0
Кызылдың эт комбинады	101	90	88
Кызыл-Мажалыктың эт комбинады	100,3	88	83
Сүт комбинады	105	102	100,9
Хлеб продуктулар эргелели	98	99,0	99,9
Азып-чем үлетпүрүнүң министерствозу	100,2	99,7	101
Даараныла фабриказы	100,8	99,0	97
Алгы заводу	91	75	82
«Тыва тудуг материаллар» каттыжышкын	99,0	97	91
«Тыва сүт тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводу	97	98	98
«Тыва көдээ тудуг» трест	90	110	94
Ыяш ажыл-агай министерствозу	101	106	104
Тудуг кезектер болгаш конструкциялар заводу	116	92	88
Улуг-Хем ыяш ажыл-агый үлетпүрү	102	101	103
Чүрт үлетпүрүнүң эргелели	103	99,0	102
Автосептелге заводу	105	103	105
Сельхозтехкүрүком	100,4	103	103
Ном үндүрер черлериниң болгаш полиграфия херектериниң талазы-биле эргелел	100,2	103	95

Үлетпүр продукциязының эң чугула хевирлерин 1982 чылдың тос айларында будүргени:

	Тос айларда будүргени	1981 чылдың тос айларында турганынга хамаарыштыр 1982 чылдың тос айларында хуузу
Хомур-даш —муң тонна-биле	629	108
Электроэнергия—млн. квт.-шак	89,7	135
Эзилдирген шой—тонна-биле	460	117
Сөөртүп алган тудуг ыяжы болгаш одаар ыяш—муң кубометр	205	100,5
Оон иштинде тудуг ыяжы	180	103
Дилиг материалдары—муң кубометр	95,1	98
Мебель—муң руб.	1158,3	97,8
Культура-амыдырал болгаш ажыл-агый бараанныры—муң руб.	1775,8	103
Тудугга хереглээр чугай—тонна	2275	117
Тудуг туйбузу—млн. кезек	16,6	82
Чыын эптээр демир-бетон конструкциялар болгаш кезектер—муң кубометр	37,8	106
Сорттуг даг-дүгү—муң тонна	65,4	85
Хөм идиктер—эжеш муң саныг	59,2	83
Кидис идиктер — эжеш муң саныг	59,2	64
Даараныла үлетпүрүнүң продукциязы—муң руб.	1325	89
Эт, I категорияның үүрмек продуктулары—тонна	5424	88
Колбаса кылыглар— тонна	1060	112
Чалаң сүт продукциязы—тонна	14509	104
Саржаг—тонна	416	103
Даалган—муң тонна	28,3	102
Хлеб болгаш хлеб-булочка кылыглар—тонна	15345	98
Кондитер кылыглар—тонна	811	98
Эзиртпес суксунар —муң дал	133	96
Эт-сөөктен кылган кургаг мал чемнери—тонна	602	196

Тос айларда пландан ажыр 94 муң тонна хомур-дашты, 8,5 млн. киловатт-шак электроэнергияны, 1,8 муң кубометр дилиг материалларны, 10 тонна колбаса кылыгларны, 86 тонна саржагны, 309 тонна чалаң сүт продукциязын, 300 тонна комбикормуу, эзиртпес 18 муң дал суксунарны, эт-сөөктен 145 тонна кургаг мал чемнерин будүргеи.

Продукция хемчээлиниң талазы-биле планны 15 будүрүлгелер күүсеттээн, эрткен чылдың тос айларында турганындан үлетпүр будүрүлгезиниң хемчээлин 25 будүрүлгелер кудулаткан, күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүн планнаттынган деңнелин 16 будүрүлгелер чедип албаан, эрткен чылдың тос айларында турганындан күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 28 будүрүлгелер чавызаткан. Тудугга хереглээр чугайны, туйбузу, чыын эптээр демир-бетон конструкцияларны болгаш кезектерни, сорттуг даг-дүгүн, хөм болгаш кидис идиктерни, даараныла үлетпүрүнүң продукциязын, культура-амыдырал болгаш ажыл-агый ужур-дузалыг бараанныры, эзтти, хлебти болгаш хлеб-булочка кылыгларны будүрер планнар күүсеттинмээн.

Бараанның продукцияның бот-үвезиниң талазы-биле тос айлар планы күүсеттинген.

Тыва АССР-ниң Статистика эргелели.

КЫШКА БЕЛЕН

Чөөп-Хемчик районда «Искра» совхозтуң мурнакчы малчыны Монгуш Чозар-оолдуң Кара-Дыт дел черде кыштаа. Бо кыштаг кончуг чараш бойдус чурумалдыг черде турып турар. Эң ылаңгыя бо үеде алдыңсарала күстүң чаражын кижи магадап хаммас.

Бо хүннерде кышка белеткел ажылдары кидин түлүк чоруп турар. Малчының кыштаанда совхозтуң тудуг бригадазы чедип келген. Бригаданың тудугжулары малчының бажыңын, кажаа-хораазын септеп, чугайлап турарлар. Оон ангыда ол кыштагже сигеп, ногаан сула, өске-даа мал чемн болгаш тудуг материалдары сөөртүп машинз, тракторларның шимээп-даажы үзүктелбейн турар.

Малчын боду база-ла кыштаанда чедип келген, кажаадарын сыскып, чылыглан, кажаадар иштинче кургаг өдек тон, кышкы одаар чүүлүн белеткеп чорун турар. Бо малчын черле кежээ, ажылгыр кижи. Эрткен чыл ол 40 тонна хире мал чемн белеткээн, оон 15 тонназын өске малчыннарга үлештирип берген. Бо чылын база-ла ол четчир саныг мал чемн белеткеп алган.

А. МОНГУШ.

КЫЙГЫРЫГНЫ ДЕТКЭЭШ

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир. Азып-чем программазын боттандырар дээш калбарган социалистиг чарышка үлүүн киирештирбишаан, Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозунуң ажыл-ишчилери күжениишкиннег ажылдап турар. Совхоз бо чылдың тос айларында күрүнеге сүт садарының планын 106 хуу күүседип, эрткен чылдың ол үезинде деңнээрге ону элээн көвүдеткен. Эт садарының планын 93 хуу боттандырган.

Ажыл-агый тараа болгаш өске-даа культураларның дужүдүн ажаан алырын организастыр дооскан.

Мал чемнинің курлавырларын тургузар, мал кыштаглаашкынынга ынак белеткеңир дээн Тес-Хем районнуң «О. Шынаа» болгаш Танды районнуң «Революцияның чалбыжы» совхозтарының малчыннарының база ажылчыннарының кыйгырыын деткип, «Бурунгаар» совхозтуң ажыл-ишчилери 1982—1983 чылдарның кыштаглаашкынынга белеткел ажылдарын чорудуп, амгы үеде 1780 тонна сигенин белеткеп алган. Совхозтуң мал чемнин курлавырларын тургузар, мал кыштаглаашкынынга ынак белеткеңир дээн Тес-Хем районнуң «О. Шынаа» болгаш Танды районнуң «Революцияның чалбыжы» совхозтарының малчыннарының база ажылчыннарының кыйгырыын деткип, «Бурунгаар» совхозтуң ажыл-ишчилери 1982—1983 чылдарның кыштаглаашкынынга белеткел ажылдарын чорудуп, амгы үеде 1780 тонна сигенин белеткеп алган. Совхозтуң мал чемнин белеткээр механизастаттынган отряды бо чугула ажылды Хайырлыг, Калбак-Даг, Кара-Суг ол ынчаар уламчылаан, 2450 тонна сигеп белеткээриниң планын күүседиринче күштү мөөңнээн. Ол ышкаш сигеп пресстээр ажылче бо хүннерде механизаторларны хаара туткан.

Ажыл-агыйда 5 муң ажыг хой, 2000 хире мыйыстыг бода мал, 400 хире хаваа, 200 ажыг чылгы , кыштаглаашкынче киргеп.

В. МААДЫР.
Каа-Хем район.

ХАНЫ БИЛИГЛЕР

Каяа-даа өөредилгениң чылдары солун, хайнымышкынныг, кижи ацаа чаа-чаа билиглер-биле чепсегленип алыр. Партияның Новосибирскиде дээди школазынга өске өөрүм-биле кады өөренип эрткен чылдарым база-ла ыңдыг болган. Өөренири ыңдыг чиик эвес болгай, ынчалзажок бистер башкыларывыстың дузалы-биле бергелерни ажып эртип, ацаа чогуур билиглерни алган бис.

Башкыларның, профессорларның номчаан лекциялары, семинар кичээл бүрүзү кижиге кандыг-бир чаа чүүлдү бээр, билиглерни немээр болгай. Айлар, чылдар эрткен тудум-на марксизм-ленинизминиң байлак эртиилери-биле чепсегленип, хөй-хөй ямзы-бүрү номнарны номчуп турдувус. Ол школага өөредилгениң чылдарында марксизчи-ленинчи теория-биле болгаш өске-даа ямзы-бүрү билиглер-биле чепсегленириниден ацыда, бистиң пипти культуравысты чаа бедик чадаже көдүрериге дузалаан. Новосибирск дээрге хөй театрларлыг, музейлерлиг, ажылчын клубтарлыг хоорай болгай. Оон ацыда мында эртем төөгү академ хоорайжыгаш база бар. Ол бүгүге чоруурга сагыш сеткилге аажок өөрүнчүг, хөй чүүлдерни көрүп, билип алыр.

Мээң өөренип турган курузумнуң дыцнакчы бүрүзү өске бүгү эш-өөр-биле бир дөмей, ацаа ханы билиглерни алгаш, боттарының ажылдаар черлеринче эрт келгеннер. Ол билиглер бистиң хүн бүрү практиктиг ажылывыска дузалап турар, ынчангаш партия школазының башкыларына өөрүп четтириишкиниисти илергейлеп турар бис.

Х. КАРА-ООЛ,
Эрзин райкүүскомнуң даргазының орлакчызы.

ПРАКТИКТИГ АЖЫЛ-ХЕРЕКТЕР

Новосибирскиниң партия школазын элээн каш чылдар мурнунда доосумза-даа ацаа өөренип турган чылдарымда башкыларымның берген билиглери, сүмелери хөй талалыг практиктиг айтырыгларны шиитпирлээринге кезээде улуг ужур-дузалыг боон келген. Ажыл-агый чылы төнген саныда-ла түпкелдерни үндүрүп турар үеде ацаа өөренип турган чылдарымны өөрүп четтириишкин-биле сактып кээр мен. Чүге дээрге алган билиглерим ажыл-херекти хандыр анализтээринге, перепективтиг сорулгаларны тодарадып билириинге дузалап турар.

Мээң удуртуп турарым совхоз «Доң-Терезин» мурнунда чылдарда элээн хожудан турган болза, соолгу үеде чамдык эки көргүзүглерни чедип алган. Ылаңгыя он бирги беш чылдың баштайгы чылында планныг даалгаларны болгай эвес күүсеткен. А бо чылдың тос айларында күрүнеге сүт, дук садарының планнарын ажыр күүсеткен. Ниитизи-биле эзт садарының чыл планын күүседип болур аргалар база бар. Ону колдуунда-ла партия организациязының удуртулгазы-биле ажыл-ишчилер ортузунда организакчы болган политиктиг ажылды күштелдиргениниң ачызында чедип алган. Оон-биле кады кижилериниң күш-ажылчы идепкейи, организаетыг чоруу бедөөн.

Келир чылды эки эгелээринге магадылалды тургузар талазы-биле эргежок чугула чүүлдерни база кылып турар бис. Совхозтуң ажыл-ишчилери болган специалистери СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, Азып-чем программазын боттандырарынга боттарының салыышкынын киирер дээш бүгү чүүлдерни кылыр дээрзин долу бүзүрел-биле чугаалап болур.

С. КОМБУ,
«Доң-Терезин» совхозтуң директору.

ЧАРЫШТЫ ЭКИ ОРГАНИЗАСТААНЫНДАН

ССРЭ-ниң 60 чылын күш-ажылчы бедик көргүзүглер-биле уткуур дээш Мөнгүн-Тайга районнуң кооператорлары чыл эгезинден бээр организастыг болгаш кыымак ажылдап келген. Ол күжениишкиннериниң түпкели бай эвес болган. Бо чылдың үшкү кварталының болган тос айларының социалистиг чарыжының түпкели-биле Мөнгүн-Тайга райпозунуң коллективи районнуң будүрүлгелериниң аразында тиилекчи болган болгаш СЭКП райкомунуң, улус депутаттарының район Советиниң күүскомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Райпонуң ажылында бо чедишкиннер таварылга эвес. Районнуң хереглекчилер ниителелиниң ажылдакчылары ССРЭ-ниң тургустуганының 60 чылының дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын таныжып турган, төөгүлүг юбилейге алдар кылдыр шалычы күш-ажыл эзлчээнге турукур деп шиитпирлээнчер. Ынчангаш байырлал мурнунуң социалистиг чарыжын кэлбаа-биле пептеретпишаан, кооператорларның күжениишкиннерин чоону садыг-биле хандырарын улам экижидеринче, садыг будүрүлгелериниң ажылдаар чурумун шыңгыы сагыырынче, хандырылганың культуразын бедидеринче болган кооператив хөреңгизиниң бүрүн кадагалалдыг турарынче угландырган.

Социалистиг чарышты эки организастап, бүгү ажылдакчыларны планныг даалгаларның күүседезинче мобилизастаанының түпкелинде райпо коллективи ниитизи-биле эзт садарының планын 93 хуу боттандырган.

Ажыл-агый тараа болгаш өске-даа культураларның дужүдүн ажаан алырын организастыр дооскан.

Мал чемнинің курлавырларын тургузар, мал кыштаглаашкынынга ынак белеткеңир дээн Тес-Хем районнуң «О. Шынаа» болгаш Танды районнуң «Революцияның чалбыжы» совхозтарының малчыннарының база ажылчыннарының кыйгырыын деткип, «Бурунгаар» совхозтуң ажыл-ишчилери 1982—1983 чылдарның кыштаглаашкынынга белеткел ажылдарын чорудуп, амгы үеде 1780 тонна сигенин белеткеп алган. Совхозтуң мал чемнин белеткээр механизастаттынган отряды бо чугула ажылды Хайырлыг, Калбак-Даг, Кара-Суг ол ынчаар уламчылаан, 2450 тонна сигеп белеткээриниң планын күүседиринче күштү мөөңнээн. Ол ышкаш сигеп пресстээр ажылче бо хүннерде механизаторларны хаара туткан.

Ажыл-агыйда 5 муң ажыг хой, 2000 хире мыйыстыг бода мал, 400 хире хаваа, 200 ажыг чылгы , кыштаглаашкынче киргеп.

В. МААДЫР.
Каа-Хем район.

Эрзиниде «Чаа орук» совхозтуң хоочун чылгычыларының бирээзи Соян Чамаевич Сонам-оол он бирги беш чылдың ийги чылында бодунда бижыглаан чылгызындан үүс беге онаштыр 100 кулунну мөңги чаагай камгалап алган.

Бо хүннерде оон чылгызы Тес-Хемниң делгемеринде күзеглеп турар. Коданда 640 баш малдың деңгел-байдалы шыырак, келир ыышка баш удур семиртин кадарган.

Дуржулгалыг чылгычы ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш кызымак ажылдап турар.

ЧУРУКТА: С. Ч. Сонам-оол өлүг Вадим-биле.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

СЭКП-ниң XXVI съездизниң шиитпирлерин-амыдралға

ЭНЕРГИЯ КАМНАЛГАЗЫ ЧҮДЕН ТУРГУСТУНАРЫЛ

Заводтарың болгаш котельняларның хоолайларындан үнүп турар кара, ак, көк ыштарны кым корбээн боор. А ыш-биле кады одаар чүүлдүң кыпканындан үнген чылыг база кады чоруп турар. Одаар чүүлдү казып, белегкеп алыры улам-на нарыдап, үнези улгадып турар. Чижээ, совлгу 20 чылдарның дургузунда нефть продуктуларының бот-үнези бүдүн чаатык катап өскен, а газтыы—ийи катап улгаткан. А электри энергиязының камнаттынган чаңгыс киловаттшагы-ла 600 грамм хөмүрдашка, азы 300 грамм мазутка деңнежир. Ниитизи-биле ажыглаттының турар одаар чүүлдүң хөй кезии, 62 хуу, чедир, улетпүрге чарыгдаттынар деп чүвени специалистер санап тыпкан. Ынчангаш чогум-на оортан камналганың курлавырларын дилеп болур. Оны катап ажыглаттынар курлавырларның дузалы-биле чедип ап болур. Ындыг курлавырларны ниити чүрттүң хемчээли-биле алыр болза, 240 миллион гигокалорий чедип турар, а улус ажылагыйында ооң түгле чүс миллион хирезин ажыглап турар бис.

Энергия курлавырларын камнаар талазы-биле ажылчорудулганы башкарары-биле ССРЭ-ниң Күрхандырылганың шугуму-биле материалдыг курлавырларны камналарының болгаш чеи ажыглаарының талазы-биле тускай комиссияны тургускан. Ооң сорулгазы болза ам дәрезинде эвээш санныг болуп турар бүдүрүлгелериң энергия камналгазының талазы-биле үнелиг дуржулгазын бүгү заводтарга, фабрикаларга, албан черлерге чедирери, азы техника дылы-биле чугаалаар болза, катап ажыглаар курлавырларның ажыктыг кылдыныының коэффициентизин 100 хуу чедирери болур. Комиссияның кежигүү, энергия камналгазының талазы-биле специалист Владимир Безумнов меңээ чамдык чижектерни чугаалаан. Эртпен чылын ниитизи-биле Москвага 500 млн. киловаттшак электри энергиязын болган 4300 млн. гигокалорий чылыгны камнап алган. Ынча хемчээлдиг энергия Москвашың бүгү квартираларын (олар 2,5 миллион) ийи ай иштинде чылыг болгаш электри-биле хандырарыга четчир.

Наймыылалдың дыка хөй бүдүрүлгелеринде технологтуг чорудуларга бойдус газын ажыглап турар. Москваның нефтехимия болгаш газ улетпүрүнүң институдунуң специалистери ышкан газтың продуктуларын катап ажыглаарының аргаларын дилеп, хоорай кырының агаарын улам арыг болдуруп, а ооң алдынган чылыгны ажылаарын бодап турар.

Тодаргай түңнелдер-даа бар. Лениниң комсомол аттыг автозаводка кончуг изиг хейлерни апаа-ла агаарже үндүрүп турган. Ам болза изиг газтарны тускай чыыр тургузуг бар, оларны суг чыдыдар черже углаар, 80-100 градус чедир изиткеп суг кыжын бажыңнар чылыдылга. ынга, чайын изиг суг хандырылгазынче баар. Ол системаны кылырынга чарыгдалдар дөрт ай болгаш эгиттинген, а бойдус газының камналгазы миллион ажыг кубометр болган.

Краснохолмскиниң камвол-пөс комбинадында кыпкан чүүлдериң чылыын ажыглаарының дуржулгазы база солун. «Ажыы чок» газты ыны пөс-таавыны курдадырынга болгаш изиг-биле ажылдан кылырынга ажыглап турар. Ооң түңнелинде бир миллион хире кубометр ак-көк одаар чүүлдү камнап алган.

Чайгы үеде агаарын серидедир өрөөлдерден соокту агаарже үндүр октап турар. А соокту бүдүрүп үндүрүп алыры чылыг алырындан барык он катап улуг үнелиг. Кышкы үеде форточкалар ажыдарга өрөөлден чылыг дашкаар үнер болгай. Бир эвес форточка орнунга бүдүрүлге черинің серидедир системазын ажыглаар болза чүл?

Чылыгны катап ажыглаарының эвээн каш янзы хевирлиг тургузуулларын специалистер ажылдан кылган. Олар бүдүрүлге бажыңнарының агаарын чылыдарынга болгаш серидедиринге херек одаар чүүлдүң 50 чедир хуузун камнап турар. Оларның бир хевири Москваның Лихачёв аттыг автозаводунга шенелдепи эрткен. Ооң түңнелдери эки болган, ынчангаш ындыг тургузугну бүдүрүп үндүрериниң дугайында шиитпир хүлээп алдынган.

Москва — электри болгаш чылыг энергиязын бүдүреринің болгаш ажыглаарының талазы-биле чүртта бир улуг экономиктиг район болур. Ооң камнап алганы одаар чүүл-энергетика курлавырлары чылдан чылче улам көвдеп турар, энергетика күчүзүнге ол эвээн улуг немере болуп кирер.

— Совлгу чылдарда архитектурада болгаш тудугда даштыкы ханаларның кылының эвээжедир чүткүл костун келген. Туйбуга болгаш бетонга камналгалыы илдеп-ле харын, ынчалзажок ол чорук бажыңнар ханазын дамчыштыр чылыгның хөй үнеринге чедирер. А ындыг болганда газтың, нефтиниң, хөмүрдаштың немей чарыгдалын негээр. Чылыг агдарлыг черлерге ол ажырбас-ла мынаан. Чүрттүң ортумак куражаларынга, соңгу девискээрлерге ол тааржыр бе? Кудумчу чылыдарывыс ол апарбас чүве бе?—деп, В. Безумнов дүвүреливи илеретти.

Специалистерниң сапаанын өзүгаар алырга, ханаларны дамчыштыр чылыының барык чартыы, соңгаларны таварган 35 хуузу үүн турар. Амгы үеде хөй-хөй бажыңнарны кончуг улуг, бүдүн-бүдүн хана соңгаларлыг кылын турар. Олар чамдыкта чырыныыдаа талазы-биле алырга, ажыктыг эвес.

Чаңгыс каът керамзит-бетон ханаларга сай-даш орнунга чылыглыг электростанциялардың хүлүн болган шлагын ажыглаар болза, бажыңнардан үнер чылыгны 25 хуу кызырар арга бар. ооң ачызы-биле чылда миллион тонна хире чижеглээн одаар үүлдү камнан алыр деп специалистер санаан.

Бистиң чүртүүстө чүрттөлгө бажыңнарын чылыдарынга база чүрттөлгө ажыглап турар электри энергиязына чылда 400 миллион тонна чижеглээн одаар үүлдү чарыгдап турар. Ооң түгле чаңгыс хуузун камнап алыр болза, чыл бүрүде 4 миллион тонна чижеглээн одаар үүл камнаттынар. Ону чедип алыр болза энергия курлавырларын ол-ла хемчээлге чарыгдап турган, чаа туттуунган бажыңнарга ажыглаар энергияны немей бүдүрбес аналар ийик.

Чүрттөлгө болгаш үлетпүр түдүгларынга чылыг энергиязын камнаарының база бир орну болза чылыг бөрин таарыштырары болур. Ону амгы үеде мырыңай автоматчыткан аргаже шилчидип турар. Ооң мурнунда бажыңнарга чылдылга батареяларын тускай таарычылыг кылын турган, ам оларның дыка хөйүн ол чокка кылып эгелээн чорукту соксаткан болгаш катап таарыштырыкчылыг кылының дугайында айтырыг шиитпирлеттинип турар. Бажыңнарга автоматчыткан таарыштырыкчылыг тургузуларны кылыр завод удавас ажылдан эгелээр. Оларны чылыг төптеринге тургускандан чылдылгаже үнер энергияны чыл санында 20 хуу чедир камнап алыр арга тургустунар.

1985 чылга чедир 1980 чылдаазы-биле дөңнээрге 160-170 миллион тонна чижеглээн одаар үүлдү хойну камнап алыр, энергия-одаар үүл курлавырларын чөптүт, камнаг ажылаар деп СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айыткан тодаргай шиитпири ынчалдыр чоорту боттанып турар.

Павел НЕГОЦА.

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫҒЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

КИЖИ ТӨРЕЛГЕТЕННИҢ АВАНГАРДЫНДА

ГАВАНА. Советтер чүрттүүн алдан беш чылдар дургузунда чайгылыш чокка боттандырын турары таймыңның ленинчи политиказы империализмниң агрессчи планнарынга кол моондак болуп турар деп, Кубаның таймың дәэш шимчәшкининиң национал чөвүлелинин даргазы Северо Агирре дель Кристо СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

Таймыңны камгалаарынче, ядролуг халаттың кыжаныыкының узуткаарынче углаган таймың чаа-чаа санаадаг Совет Эвилели кинрин турар. Таймыңның, улустарының айыл чок чоруунун, социал дешилгеннің идегелдиг өлүгнижи —Совет Эвиделиниге бүгү делегетеннің таймынга ынак бүгү кижилери өөрүн четтиргенин илергейдеп, изиг байырны чедирген турар. Кижи торелгетеннің авангардында Совет Эвилели толештин-биле... чоруп турар.

Таймыңны камгалаарындан, ядролуг дайынның кыжаныыкының узуткаарындан артык чугула сорулга кижи торелгетенде чок. Бо сорулганы чедип алырда, таймыңга - ынак бүгү күштерни улам-на сырый каттыштырары эргежок чугула.

ЛА-ПАС. Совет Социалистиг Республикалар Эвилениң тургустунганы, ооң алдарлыг 60 чылын демдеглөөри таймының салым-чолунга тоогулуг ужур-дузалыг болуп турар деп, Аргентинаның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Агос Фава СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын дешилгелиг бүгү кижи торелгетен бо чылын калбаа-биле демдеглээр.

ССРЭ-ниң тургустунганы бүгү делегетейге революстуг хөгжүлдениң дүргелөөринге улуг идиглиг болган. Совет Эвилели бодунун тургустунганындан бөөр эрткен 60 чылдар дургузунда таймының хөрөөнге барган болуп, чаа дайынны болдурбас дәэш могат-шылаг чокка демнеженгей келген болгаш демисежиндаа турар.

ХАНОЙ. ССРЭ-ниң тургустунганындан бөөр 60 чылыгга алдар кылдыр социалистиг чаруышты калбартыр болгаш ажы-дунма совет улустун чедишиннерин база бөйлек дуржулгазын пропагандаалаар дугайында доктаалды Вьетнамның профэвилелдериниң Федерациязының секретарнады хүлээн алган.

ССРЭ-ниң 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чаруышка эң-не идегелдиг киржиринче улус ажыл-агы, йының бүгү адырларының ажыл-шичилерин доктаалда кыйгырган. Вьетнам индустриялының улуг тудугларының амылчыннары социалистиг чаруштың эгеленчилери болган. Вьетнамның аар улетпүрүнүң ол будуруулгелерин Совет Эвиделиниң артем-техникти деткимчеи-биле гудып турар.

ВЕНА. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга болган Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 65 чылынга уткуштур байырлыг кежю Венаның Лизинг районунун ажылчын клубунга болган. Советтер чүрттүнүн хөй өөнүктери — демократтыг организацияларның кежигүннери, австри-совет пайырал биитилединиң актывчилери, чүрттүн дешилгелиг хөй-ниитизиниң төлөөлчилери Австрияның бүгү районнарындан аңаа чыыр-тан.

Австри-совет пайырал биитилединиң удуртукчуларының бирозин Вальтер Хайль ойыылыг кежээге чүве чугаалаан болган ажылчыларның база тараачыларының делегейде эң баштайгы социалистиг күрүнезинин тургустунганы Австрияга бала улуг ужур-дузалыг болганын онзалаан дедеглээн.

ЛИССАБОН. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 65 чылынга болган ССРЭ-ниң тургустунганындан бөөр 60 чылынга турасказаткан солун программаны «Португалия—ССРЭ» биитилел чогаадын кылган.

Совет артистериң солун концерттерин Португалияның хөй хоорайларынга болган суурларынга көргүзериң ол программада киргеннин «Португалия—ССРЭ» биитилелдиң даргазының оралаачызы, сурагдыг чогаалчы Мануэль Феррейра парлалга конференциязынга дыңнаткан.

(СЭТА).

МАР. Д. Сухэ-Баторга тураскаалды Улан-Баторуун төвүнде тургускан. Республиканың хоочун мастерлериниң бирозин Я. Ч. Чойембол ук тураскаалды тургузуп кылган.

В. Матвиевскийниң фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ДАЙЫНЧЫ ХӨДЕЛИИШКИННЕР

МАНАГУА. (СЭТА-ның корр.). Сальвадорунун патриоттары чагырыкчы өзүг-чурумнуң Сан-Висенте, Морасан, Усулутан, Сан-Мигель, Ла-Унион болгаш Чалатенанго департаментилерде шериглериниг удур дайынчы хөделиишкиннерин улам калбартып турар. «Венсеремос» радиостанциязының дыңнаткаңы-биле алырга, Фарабундо Марти аттыг Национал Хосталга Фронтузу Морасан департаментизиниң хөй кезинде, ол ышкаш чүрттүң Сонгу-Чөөп талазында эвээн каш районнарда контрольду тургускан.

Тура халыпканнар Сальвадорунун мурнуу талазында Сан-Херардо деп чүрттакчылыг черден дайынны үндүр сыныыпкан. Санта-Клара хоорайны папамерик чазаглыг орук-биле тудуштурган черге олар шериг патрульдарын атакалаан, дайын 12 кижизин өлүртүп база балыгладып чидирген.

Бир-бир муң солдаттарлыг болгаш офицерлерлиг ийи шаажылакчы батальон Чалатенанг департаментиде НХФ-тиң отрядтарының камгалап турары Лас-Буэлтас болган Хирокю дээр чүрттакчылыг черлеранде соолгу ийи хүн дургузунда тулчуушкун кылып турар. Ол батальоннарга үгер-бооларны, дайынчы самолёттарны болган вертолёттар-ны тускайлаан.

Сальвадор наймыылалда байдал база шыңгыы боор артышаан болгаш ында полициның база аймыл чок чорук күштериниң күштелдирген хайгыылдары тургустунган.

КОЛ СОРУЛГА

Хөй чүрттарның өудда чүдүгелиглерин өөдүүн хүрөлецинде каттыштырын турар, чазактарга хамаарышкан делегей организациязы —Таиоың дәэш Алиниың өудда конференциязының (ТАБК) VI чиңгизе чыыжы Улан-Баторга болган. Аңаа 29 чүрттарның болгаш делегетеннің 14 өудда организацияларының төлөөлери киришкен.

Делегей айтырыгларының талазы-биле журналист Михаил Рой-биле өөседа үеэнде Тибет чүрттүг, АКШ-тың Индиана штадының Блумингтон университетиниң тибет дыл, төөгү болгаш культура профессору, өуддачыларның өөнтүцы XIV Далай-Ламаның акызы Норбу ынча деп чугаалаан:

— ТАБК-ның VI конференциязы өуддачыларның Чер кырынга таңыының камгалаар, ядролуг айымлады чайладыр дәэш шиитпирлиг күзелин илергейлээн. Моол наймыылалга болган бо чыын таймыңны камгалаары — бүгүн кижи торелгетеннің мурнунда турар эң чугула сорулга дөрзин көргүскен.

Конференцияның онзагай чүүлү болза, ооң ажылынга түгле буддачылар эвес, харын өске-даа шажыңнарның, ол ышкаш янзы-бүрү шажын организацияларының төлөөлери киришкен болур. Өртемчейин ядролуг данындан камгалаары-биле бис шупту каттыжар үүрүлүг болгай бис. Ынчангаш Далай-Баторга болган буддачылар чызыы өртемчейге таймыңны быжыглаар дәэш шиитпирлиг дешилге шиитпирлиг кижилерни чүдүлгелиглерни-даа, чүдүлге чоктарны-даа каттыштырарының орунга кончуг чугула онзалам болган. Бир эвес оо сорулгаже бүгү-ле буддачылар болгаш буддачы эвестер-даа, бүгү чаагай сеткилдиг кижилер чүткүүр болза, таймың болдунун болур. Таймыңны камгалаары, ооо-ченсекти эдерер бүдүрериң соксадыры болгаш ядролуг халанты чайладыры — буддизмниң үндезин принциптери-биле дүүшкен болуп турар сорулга-дыр.

КНО-нуң ченсеглээшкинин дүжүрер талазы-биле өөнгү түскен сессиязынга Совет Эвиделиниң медеглээн ядролуг ченсекти мурнай ажыглаарының айтыгларын хүлээлгеан амыдыралчы чугула инициатива болуп турар. Кижи бүрүзүнүң хөрөө — өөстиң чүрттап турарывыс бомбүрзекти камгалаары. Ядролуг дайынның үүжүү коргунчуг дөрзин бүгүдеге билдингир, мен бодаарымга, ооң кортнае кижи турбае болгудет. Ынчаарга дайынны күзевези, ооң үүжүүндан коргары — ол эвээш. Аймыл-халанты чайладырынче углаган боттуг тодаргай базымнарны кылырда дидим чорук, ыылгарцгай угаан херек. Ынчангаш совет ханал аажок чугула дөрзин чугаалап тур мен. Бир эвес өске чазактар бо кангамчык эки үлегерни эдерер болза, ядролуг халапка чогуур моондак тургустунган турар ийик.

ПМА.

ДЕЛЕГЕЙ ЭРТКЕН НЕДЕЛЯДА

ТАЙБЫҢ БОЛГАШ ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫНЫҢ КӨРГҮЗҮҮ

Делегейниң калбак хөй-ниитизиниң кичээнгейин Эфиопияның Административтиг Түр шериг чөвүлелиниң (АТШЧ), Джылчы чоппар партиязын организастаар талазы-биле Комиссияның (КОПТЭ) Даргазы Менгисту Хайле Мариамның Москвага ажылчын найыралчы аян-чоруунун түңнелдери хаара туткан. Совет-эфиоп чугаалажыышкыннарны, СЭКП биле КОПТЭ-ниң аразында кады ажылдажылга дугайында талаларның ат салганы Дугуржулгаы, Кремльге дүштеки шайлалга үеэнде эштер Л. И. Брежнев биле Менгисту Хайле Мариам оларның чугаалар солушканын найыралдың болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының көргүзүү-даа, антимпериалистиг күштериниң чаңгыс эвиниң быжыгын турарының херечилели-даа кылдыр үнелеп турар.

Совет Эвилелин болгаш Социалистиг Эфиопияны тайбың, социализмниң, интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының ниити идеалдары каттыштырын турар. Эфиопияның 30 миллион улузу тоску дугаар чылды чаа, революстуг календарь өзүгаар чүрттан эртин турар. Империализмниң болгаш реакциияның күштериниң шаап халдаашкыннарын ойтур шапкаш, ол революцияның демократтыг үе-чадазын чедишкиниг доозун турар болгаш социализмниң үнделиннерин тургузарының оруунче кирген. Улам хөгжүп турар найыралчы совет-эфиоп харылзаалар, бистиң ийи чүрттувустуң аразында улам-на ханы болгаш янзы-бүрү хевирлиг апарган кады ажылдажылга ацаа идиг болуп турар. Чаа Эфиопияның үүү делегей ареназында, ылаңгыя Африка херектериниге улам-на үнелиг болуп бар чыдар. Ол империализмге, колониализмге болгаш расизмге удур демиселчилериниң одурүүнда көскү черни эөлей берген.

Социалистиг Эфиопияның болгаш хосталган өске-даа чүрттарның чедишкини империализм лагеринде калчаалыг кылыктаныышкынны болдуруп турар, ол амгы делегейде бар бүгү-ле хосталгаа ынак, дешилгелиг чүүдерге удур чаа «ыдыктыг походту» белеткен турар. Вашингтон чоннарны аткаар октаар, оларның үр болгаш берге демисел ачызында чедип алган чаалап алышкыннарын дедир хавырын алыр, оларның делегей политиказынга ролюн чок болдурар деп күзеп турар ийик деп Л. И. Брежневтиң чугаалаан состериниң чөптүүн Африканың хамаарышпас чүрттары болдунуң дуржулгазындан бүзүреп көрүп турар деп, «Аддис земен» эфиоп солун онзалап демдеглээн.

Америк империализмниң ол неоколониизаторжу угланыышкынына удурланыштыр Совет Эвилели Африканы политиктиг удур туржуушкунун девискээри болдурарынга удур шиитпирлиг демисежин, дипте бүгү шериг базаларын узуткаары база ону ядролуг ченсек чок зона болдурары дәэш африка улустарының демиселинге долу деткимчени көргүзүп турар, ол дугайын Л. И. Брежнев база катап бадыткаан.

Бир эвес Африка чүрттары боттарының эргелерин камгалаарынга чаңгыс эптиг болгаш сырый каттышкан болур болза, бир эвес олар амгы үениң антиимпериалистиг бүгү күштериниң эп-сеткил каттыштырылгазынга болгаш деткимчезинге даапыр болза, ук чүрттарның бот-догуннаашкынынче болгаш национал эрге-ажыктарынче халдаашкыннарга ойтур шавыышкын чедишкиниг болур деп Л. И. Брежневтиң чугаалаалы чаа хөгжүп орар чүрттарга улуг салдарлыг болуп дыңналган.

ТАЙБЫҢ ДӘЭШ ДЕМИСЕЛ БОЛГАШ МАККАРТИНИҢ СҮНЕЗИНИ

Каттышкан Штаттарда Рейганның администрациязының боо-ченсекти улам-на эңдере бүдүреринче болгаш массалыг узуткаашкынның ченсектериниң чаа хевирлерин тургузарынче угланыышкынына удур шимчәшкини улам-на калбарын турар. Эрткен неделяда Вашингтонга «Ядролуг дайынга удур хамаатылар» деп каттыжыышкынны тургусканыг чарлаан. Ооң составынга бодунуң хүрөөлешинде 20 миллион хире кижини каттыштырын турар он-он хөй-ниити, политиктиг, профэвилел, аныяктар база шажын организациялары кирген.

125 америк хоорайларының хоорай чөвүлелдери ядролуг ченсеглешиишкиниң доктаадырын негеп турар резолюцияларны хүлээп алган. Соңгукчуларының ыйыышкыны-биле АКШ-тың конгрезиниң 200 хире кежигүнү база ол дәэш туржуп турарын медеглээннер. Висконсин штатка чоокта чаа эрткен референдумга ол идеяны хамаатыларның 72 хуузу, а Мэриленд штатка 64 хуузу деткээн. Ындыг референдумнар ноябрь 2-де өске сос штатка болгаш он-он хоорайларга, ооң иштинде Чикагога, Филадельфияга, Вашингтонга, база эртер.

«Ядролуг ченсекке удур демиселдиң тывылганы болгаш ооң салдарынын улгадын турары Каттышкан Штаттарга 80 чылдарның эң-не кайгамчык үүүү апаргап» деп, билдингир америк дипломат болгаш төөгүчү Дж. Кеннанның чоокта чаа чугаалааны таварылга эвес. «Ол шимчәшкин чазактың талазындан ону тоовайн баар арга чок хире улуг хемчээлдиг апарган — деп, ол немээн. — Ооң негелделерин күүседнри-биле бир-ле чүвеш кылыже чедир, ол ам-даа калбарар». Чогум-на харын ону болдурбазын рейганчы администрация күзеп турар. Удур хемчеглер ап тураажок, даныга удур шимчәшкин улам өзүп турарынга дүвүрөөн ол администрация тайбың дәэш демиселчилерге удур өзулуг «ыдыктыг походту» кадаарткан.

Ол бак ёралыг, өштүг кампанияны президент Рейган боду баштай берген. Огаио штатка соңгулда мурнунуң аян-чоруун кылын тура чүве чугаалааш, ол тайбың талалакчыларын өскерликчилер деп адаар чыган, оларны дорамчылаан сөстер чугаалаан, оларның хөделиишкиннерни «ак сеткил чок, кара сагыштыг» деп сөглеп, кандыг-даа факт-барымдаа чокка тайбың дәэш демиселди даштыкдан «таарыштыр башкарын турар» деп бадыткаан.

АКШ-тың президентизиниң Маккартиниң сүнезинин оттурун турары америк хөй-ниитиниң калбак кезектериниң массалыг удурланыышкынын болдурган. Тайбың талалакчыларынга удур маккартичи халдаашкыннардан ойталаарын сенатор Э. Кеннеди Рейгандан негээн.

Маккартизмни катап тургускаш, дайынга удур шимчәшкинин чок кылыр дәэш Рейганның оралдажыышкынынга ол хире шиитпирлиг удурланыышкын дәэрге ук шимчәшкиниң кайы хире болгуг политиктиг күш апаргаын херечилеп турар.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

ДҮШКҮҮРЛҮГ БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливаның девискээринин чамдыызын эжелээрин узамдыктырарынче чүткээш, израиль шериглер дүшкүүрлүг байдалды улам күштелдирерин соксаткайын тургун. Октябрь он алдында израиль агрессорлар от соксадыр дугайында дугуржулганы үш удаа үрөөн. Хүнүүн ийнги чартыында олар Захли хоорайның Барыын талазында сирия шериглериниң туруштарынче миномёттар болгаш үгер-бооларын-биле боолап, от ажыткан. Ооң соонда бир шак болганда, интервентилер танкыларны болгаш боду шимчәр үгер-бооларны ажыглап алган, боолаашкынны күштелдиргеп. Сирия шериглер харыы от ажыдар ужурга таварышкан деп, САНА агентилелдиң парлаанны сирия шериг төлөөлекчизиниң медеглелинде дыңнадып турар.

Израильдиң камгалал министри Шарон Бекаа шыпаазында болгаш Ливаның соңгу талазында-даа сирия шериглерже болгаш Удурланыышкынның палестин шимчәшкининиң чепсектиг кезектериниче согуушкун кылыр планны белеткеп алганын ливан солуннар бижип турар. Ол планны кандыг-даа үеде боттандырган турун болурунга ында айыылзының турар.

Алей хоорайда болгаш ооң чоок-кавызында дыка нарын болгаш кыптыгын үүнүп кээп болур айыылдыг байдал хөөр турар. Израиль эжелекчилериниң деткин турары чепсектиг барыын-христиан кезектер-биле национал-патриоттуг күштериниң отрядтарының аразында кадыг-дошкун месилдежиишкиннер бир неделя ажыг үе иштинде үргүлчүлеп турар.

Дайылдажын турар талаларны «чарар» деп сыныдаган алгаш, израиль шериглер, октябрь он алдыда Байсур болгаш Кабр Шамун деп чүрттакчылыг черлерже кире берген.

Ливаның даглыг черлериниде тургустунган байдал ол черниң чазак болгаш хөй-ниити-политиктиг бөлүктерин дыка дүвүредип турар. Чүрттүң президентизи Амин Жмайель Ливаның дайзыннарынга чемнин боор турар месилдежиишкиннерни соксадыр сорулга-биле сонуургалдыг талаларның төлөөлекчилери-биле чөвүлел хуралды кылган.

«Бейруттың маадырлыг демисели империализмге болгаш колониализмге удур улустарның демиселинин ниити төөгүзүнге моңгеэн-биле кирп бижиттирер. Дешилгелиг, демократтыг организацияга удурткан кандыг-даа улус агрессорнуң артыкшылдыг күжү-биле чедишкиниг удур туржуп шыдаарын ол бадыткан көргүскен»— деп. Ливаның национал-патриоттуг күштериниң Топ политиктиг чөвүлелиниң дарганы Валид Джумблат Алжирниң неделя санында үнер «Революсьон Африкэн» солунунга интервью. аунга медеглээн.

В. Джумблат ливан национал-патриоттуг күштер-биле Удурланыышкынның палестин шимчәшкининиң аразында дайынчы эвилелди бедин-биле үнелээш, олар амгы үеде палестин дайынчыларын Бейруттан үндүрген соонда, ливан дешилгелиг күштериниң «боо-чепсек талазы-биле акыдуңмалышкылар, стратегтиг эвилелчилер» боор турарын демдеглээн.

Ливаның национал-патриоттуг күштериниң баштыңчызы Ливаның мурнуу районнарын контрольдаар болгаш чүрттү херек кырында Тель-Авивтиң чалчазы болдурар эргеин Израильге бөөр «тайбың» керээни Ливанга албадаар дәэш агрессорнуң кылып турар оралдажыышкынларын шүүмчүлээн.

Чоокку Чөөп чүкке шиитпирлээр айтырыгларга хамаарыштыр В. Джумблат «Рейганның планын» буруу шапкаш, Ооң чугаалаанын-биле алырга, ол «план» Кэмп-Дэвидтиң дүжүп беришкининг дугуржулгаларының улаанчызы боор турар. Чоокку Чөөп чүкке тайбыңны бактаадыр-ган.

ҮЛЕГЕР-ЧИЖЕК

БОНН. (СЭТА-ның корр.). «Совет Эвилели кижи торелгетеннин төөгүзүнде чаа, коммунистиг ниитвлелди тургузары-биле чүс ажыг ангыаны нацияларның болгаш бичии улустарының акы-дуңмалышкы өзү-биле 60 чылдың иштинде деминг ажылдан келгени күрүпениң онзагай, кара чаңгыс үлегерчижээ боор турар-дыр»— деп, Баарын Германияның сураглыг чогаалчызы болгаш публицизи Петер Шот СЭТА-ның корреспондентизинге интервьюзунга чугаалаан. Дыка хөй санныг совет улустар болгаш бичии-даа улустар ацгы-ацгы дылга чугаалаан, ацгы-ацгы этникиг болуктерге хамаарыжып болгаш туслузунда национал культуралыг, ынчалза-даа буржуаз чүрттарга бодаарга, оларга национал артыкшылдыг чорук болгаш сөөк-ызы ылгаашкыны шуут таварышпайн турар. Совет улустарның акыдуңма өзүзүнүң өг-бүлезинде тургузарының кандыг-даа планы Иордан хемниң барын эрвинге болгаш Газа секторунга хамаарылга чок палестин күрүпени тургузарын айыткан турар ужурлуун ол медеглээн.

Израильдиң болунда Ливанда агрессчи дайынга удурланыышкынны илереткен шимчәшкин калбарын турар. Аңаа хүн келген тудум-на улам-на хөй хөй-ниити организациялары болгаш бөлүктери-киржип турар. Октябрь он алдыда Тель-Авивке эжелеткен девискээрлерде араб улустар-биле эп-сеткил каттыштырарының чыскаалы болган. Аңаа Израильдиң удуртукчуларының агрессчи угланыышкынына удурланыышкынны илередиринин демдээ кылдыр Ливанга барын дайылдажырындан ойталаан шериг албаннар чораан кижилер база киришкен.

Ливанда дайынга удур демиселдиң комитединиң салалын өзүгаар октябрь он чедиде Иерусалимге удурланыышкын чыскаалы болган. Аңаа хоорайның хөй-ниитизиниң чүс-чүс талөөлекчидери киришкен. Чыскаалганнар израиль шериглерни шуптузун Ливандан доп-дораан үндүреринин болгаш «Бегин-Шаронуң» кем-буруулуг чазаан» дүжүреринин негээн кыйгырыгларны тудуп алган чораанар.

Янзы-бүрү МЕДЭЭЛЕР

УРУГЛАР-БИЛЕ АЖЫЛГА

Ак-Туруг сууриуң көдэ библиотеказы ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур янзы-бүрү солун хемчеглерни организаетап турар. Уруглар-биле ажылче кичээнгейни база угландырган.

Башкылар-биле кады 1-3 класстың өөреникчилеринге утренникти эртиирер. Ооң темазы: «15 республиканың уруглары шулуктеп, тоолдап тур». Ооң кол-ла сорулгазы — эвилелдешкен республикаларның бичии уруглары-биле ном дамчыштыр таныжары.

Нация бүрүзүнүң идиктевин белеткеп, шулуктерни, тоолдарны өөренип алыр апаар. Ам аңаа белеткел чоруп турар. Уруглар Г. Цыферовтуң «15 угбашкы» деп номундан хойну көрүп, билип, номчуп турарлар.

Ортумак класстарның өөреникчилеринге оларның күзелин ёзугаар Түркмен ССР дугайында кежээни эртиирер. А дөрткү классчыларга «Кижиниң иниги культуразының дугайында» чугааны чорудар. Бодуп чурумнуг, эки кижи кылдыр ап чорууру чүгле кижиниң бодундан хамааржыр. Уруглар ындыг номнарны, журналдарны дилеп тып, номчуп эгелээннер. Бир чамдык уруглар А. Дороховтуң «Мону билип алыңар» деп номун номчуп киришкен. Ажыктыг, солун үүлдерни оон хойну билип алырлар.

К. СҮГЕЖИК.
Улуг-Хем район.

ЧЕТТИРДИВИС

Улуетуң аас чогаалының эртине байдактарын чыыр, ону өөренир, шинчилээр ажыл кончуг чугула.

Тываның эртем-шинчилел институду чоокта чаа аас чогаалын чыып бижиир сорулга-биле тус-тус районнардан хоочуннарны чыып, тускай слётту организаетап эрттирген. Ол чыышка ыраккы Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Тожу, Бай-Тайганың Кара-Хөл дээш, республиканың өске-даа районнарындан 60—70 ажыт харлыг хөй-ле кырганнар чыглып кээп кириштивис. Бистиң-биле эртемденнериң аразынга ажыл-херек хайнымышкынныг-ла эрткен.

О. КУУЛАР.
Чоон-Хемчик район.

ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур

ТУСКАЙ ПЛАН ЁЗУГААР

Акы-дуңма совет республикаларның эвилелиниң байырлалы—ССРЭ-ниң 60 чыл болур ою удаваг. Найыралга, кады ажылдажылгага, совет амыдыралдың аян-шинчизинге тураскааткан янзы-бүрү хемчеглер республиканың культура албан черлеринде чорун турар. Ажылчы чоннарның культура хандырылгазынга районнуң библиотекалары канчаар киржип, юбилейни канчаар уткуп турарының дугайын Каа-Хемниң төпчүткен библиотека системазының директору Надежда Александровна Латкина мооң адаанда чугаалап турар.

Районнуң Культура бажыңы, библиотека, кино четкизи болган музыка школазы дээш өске-даа албан черлери юбилейни уткуур талазы-биле тускай комплекстиг планны баш бурунгаар-ла тургускан, ол ёзугаар ажылдап турар бис. Бир-тээ план комплекстиг болганда чорудун турар ажылдарны колдуунда демнежип алган кылын турары онзагай. Часкы, чайгы, күскү кампаниялыг ажылдар үезинде ажылывыстың кот угланыышкыны хову-шелдерде ажыл-ишчилерниң культура хандырылгазын организастаарынче угланган болуп турар. Маңаа чүгле бо күскү дужут ажаалдазын-даа ап көрээлиңер. СЭКП районнуң тургускан графигин ёзугаар үнүүшкүннерни удаадараа организастаар үжүрлүг турган. Районнуң Культура бажыңының агиткультбригадазы эллээн каш үнүүшкүннерни организастаан. Шак ындыг үнүүшкүннер үезинде оюн-концерттердей ацгыда. Күскү агитацияны кылып, ол эрги болза чаартып, агитхуудустарны үндүрер, номнарны бээр. Оон аңгыда беседаларны база чорудуп турар бис.

Шупту библиотекаларда тематиктиг делгелгелерни тургускан. Оларны доктаамал чаартын турар. «Күш-ажылдың болган тиилелгелериниң 60 чылы», «Совет Тыва лениничи чагыглар-биле чурттап турар». «Бүзүлбас эвилел». «Эргин четпес арга-хову хемниг» дээш өске-даа делгелгелер номчукчуларга солун болуп турар. 60 чыл темазынга тураскааткан литературага допчулалдары, бөлүк беседаларны доктаамал чорудуп турар бис. Ол ышкаш районнуң чурттакчыларынга радио дамчыштыр беседаларны чорудуп келген бис. Темалыг кежээлерни, аас журналдарын база солун кылдыр эрттирер дээш ажылдап турар бис. Бо ажылга район библиотеказы, уруглар библиотеказы, музыка школазы, Культура бажыңы идепкейлиг киржип, бир дем-биле ажылдап турар.

Эвилелдешкен республикаларның социал-экономиктиг болган культура талазы-биле хөгжүлдезин шак ындыг кежээлерге, допчулалдарга, аас журналдарынга чонга таныштырар сорулга бистиң-мурнувуста салдынган. Чижээлээрге, Совет Казахстанга тураскааткан кежээ дижик. Чүүн-даа мурнунда республиканың экономиктиг хөгжүлдези-биле таныжар. Кежээге белеткел үезинде хой литература-биле таныжар апаар. Бөгүнгү амыдыралдың боттуг чижектери, чечен чогаал, уран чүүл — бо бүгүнү долу ажыглаар апаар. Күр черни шингээткени, Казахстанның эгээртинмес байлак дужүү. күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруктар, космодром... Байлак төөгү, аас-кежиктиг чаагай амыдырал—бо бүгүнү шуптузуп кежээнни киржикчилеринге янзы-бүрү аргаларны ажыглап турган чедингир кылдыр тайылбырлап көргүзер апаар. Кежээге литература допчулалын, музыкалыг беседаны, чурумалдыг уран үүл дугайында лекцияны, кинокадрларны хейну ажыглаан.

Районнуң Культура бажыңында улустарның найыралының өрээлин тургускан. Культура бажыңының ажылдакчылары шак ындыг кежээлерни бистиң-биле кады организастап турар. Кежээге Сарыг-Септиң школачылары, сууриуң чурттакчылары келир. Чамдыкта харын чүгле школачылар келир, өске улус эллээн болуру хомуданчыг.

Ам колдуунда күскү кампаниялыг ажылдар адакталган. Бүгү-ле культура-массалыг ажылдарны суурларда культура бажыңнарынга, библиотекаларга организастап чорударынга эң таарымчалыг үе келген. Ынчангаш ажылывысты улам идепкейжидип, чоннуң чурттап турар черинин аайы-биле ажылче, ылаңгыя көдээ филиалдар чер-черде хөй-ниити организациялары-биле кады ажылдаары чугула. Район төвүнде-даа, көдээ суурда-даа библиотека кандыг ажылдан турар болдур, оон эвээш эвес үүлдер хамааржыр. Чоннуң чурттап турар черинин аайы-биле ажылды эки чоруктанындан иниги идей-политиктиг, мөзү-шынар кижизидилгезиниң айтырыгларын чедишкининг шинтирлээри хамааржыр.

Ону чедип алырына бисте күш четпир. Мергежилдиг кадрлар-даа бар. Хамык үжүр иниципативада. Бистиң Көк-Хаак (А. Долганова), Бүрен-Хем (Т. Абрамова), Бүрен-Бай-Хаак (А. Степаненко), Копту-Аксы (В. Иванова) көдээ филиалдарывыстың ажылы черле багай эвес, оларның көргүзүглери доктаамал эки, планны эки күүсеп келгеннер.

ССРЭ-ниң 60 чыл юбилейин толептиг уткуур дээш Каа-Хемниң библиотека ажылдакчылары бедик иниципативтиг ажылдан, ном пропагандаар ажылывысты, номчукчуларга бараан болурун улам экижидер бис.

КҮСКҮ СТАРТТАР

Күс дүшкен. Ортт-сиген саргарыш, ыыштарның бүрүлери дүшкеш, черни алды-сарыы өңү-биле шуглапкан. Эртенгерде кезек-кезек чугажаа доштар парктың хөлзбектерни кылайтыр шыптар болуп берген. Шак ындыг эртеннериң бирээзинде Культураның болган дыштанылганың И. Гастелло аттыг парыгын школачы ооллар, кыстарның чидиг өткүт үнери долуп турган.

«Молодежь Тувы» солунуун чаңчыл болган күскү чадаг чарыш крозунуң каржикчилериниң чыглып келгени ол. Бо кроссту беш чыл буруңгаар бир дугаарында республика төвүнге эрттирген. Ынчан ооң киржикчилери 300-ле хире кижи турган. Бо удаада 20 ажыт командалардан 600 ажыг спортчулар киржип турар.

Бир-ле дугаарында 500 метрниң стартынче уруглар үнүпкеннер. Маңаа чидиг маргылдаа колдуунда № 14 болган 3 дугаар школаның аразынга болган. Чүге дизе, бо школаларда спорт ажылы доктаамал эки чоруп келген болган ында күш-культураның тускай эртемниг башкылары ажылдап турар. Түннелинде № 14 школадан Галина Фомина эң эки үеин көргүскеш, хууда бирги черни эллээн. Иниги-зинде — № 4 школадан Людмила Ковалёва, № 3 школаның төлээзи Ирина Лебедева баштайгызындан үш секунда озалдааш, үшкү черни эллээн, азы 500 метрни 1 минута 33 секундада эрткеш келген.

Ооллардың 1000 метрге чарыжынга үстүнде адаанывыс № 3 школаның спортчузу Евгений Коржавин шылгаран, ол дистанцияга 2 минута 59 секунданы чарыгдаан. Иниги, үшкү черлерни № 11 школадан Валерий Крум биле Олег Сухорослов олар эллээннер.

Иниги очко санап келгениниң түннелинде команда талазы-биле бирги черни № 3 школаның найыралдыг командазы чаалап алган. Оларга «Молодежь Тувы» солунуң школалар аразынга шилчиир кубогун, вымпелди база бирги чергениң дипломун тывыскан.

Маргылдааның иниги хүнү. Маңаа Кызылдың ортумак болган дээди өөредилге черлериниң база үлетүр бүдүрүлге, албан организацияларының спортчулары парадка чыскаалыканнар...

Студент ооллардың 1000 метрге чарыжынга эң эки түңнелди педагогика институдунуң спортчузу Алексей Осипов көргүскен. Ол чоокта чаа болуп эрткен Бүгү-эвилелдиң чадаг чарыш маргылдаазынга база-ла бирги черни эллээн. Оон чаңгыс командада эштери Александр Оруспай, Владимир Терболяи олар иниги-үшкү черлерни үлешкеннер. Уруглардан 500 метрге Нина Полухина, Оксана Чолдак-оол, Ирина Чомбурук тергиидээннер. Маңаа шилчиир кубокту институттуң командазы чаалап алган.

Маргылдааның эң сөөлгү старттарынче үлетүр, албан организация коллективтери үнүпкеннер. Аңаа чидиг маргылдаа колдуунда № 14 болган 3 дугаар школаның аразынга болган. Чүге дизе, бо школаларда спорт ажылы доктаамал эки чоруп келген болган ында күш-культураның тускай эртемниг башкылары ажылдап турар. Түннелинде № 14 школадан Галина Фомина эң эки үеин көргүскеш, хууда бирги черни эллээн. Иниги-зинде — № 4 школадан Людмила Ковалёва, № 3 школаның төлээзи Ирина Лебедева баштайгызындан үш секунда озалдааш, үшкү черни эллээн, азы 500 метрни 1 минута 33 секундада эрткеш келген.

Оолдарның 1000 метрге чарыжынга үстүнде адаанывыс № 3 школаның спортчузу Евгений Коржавин шылгаран, ол дистанцияга 2 минута 59 секунданы чарыгдаан. Иниги, үшкү черлерни № 11 школадан Валерий Крум биле Олег Сухорослов олар эллээннер.

Иниги очко санап келгениниң түннелинде команда талазы-биле бирги черни № 3 школаның найыралдыг командазы чаалап алган. Оларга «Молодежь Тувы» солунуң школалар аразынга шилчиир кубогун, вымпелди база бирги чергениң дипломун тывыскан.

Эр улустуң аразынга бо кроссту мурнундагы чемпионнарының бирээзи, электри четкилериниң төлээзи Владимир Илкин мурнай келген. В. Илкин 1980 чылда ол дистанцияны 1 минута 34 секундада эрткен. Владимир Ещенко («Востоксантехмонтаж») биле Юрий Рудаков (чаа завод) ооң соон дарый келгеннер. Хөрөөженнер аразында чарышка Кызылдың бараан садыының спортчуларынга деннежирлер чок болган. Олардан Татьяна Сумбаа, Римма Хертек, Наталья Резникова шупту шаңналдыг черлерни эллээннер. Иниги команда талазы-биле чаа заводтуң болган дааранылга комбинадының спортчулары иниги-үшкү, а электри четкилериниң—бирги черни эллээн, шилчиир кубок, өртектиг белектер-биле шаңнатканнар.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТАРДА: стартче белен; «Молодежь Тувы» солунуң ажылдакчызы Л. Костюкова электри четкилериниң командазының капитаны В. Илкинге шаңналды тыпсын турары.

Авторуң фотолары.

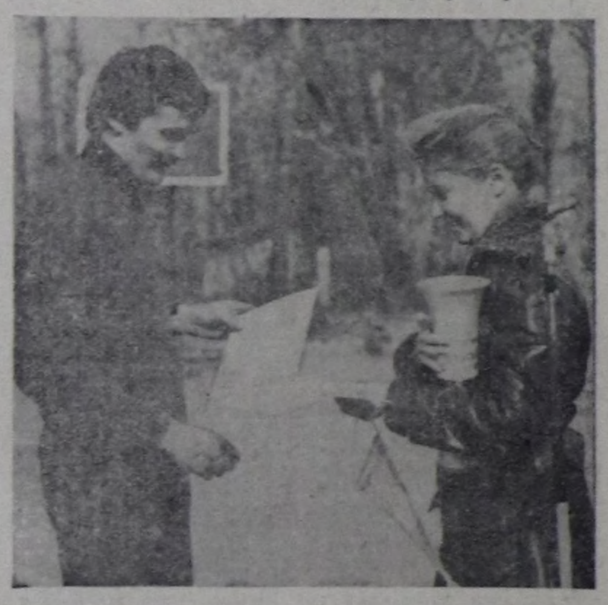

МАКТАЛГА ТӨЛЕПТИГ

Бай-Тал ортумак школазының ыры башкызы Тойлу Сүрүңович Салчакты районда таныбас кижи чок. Ол школачы чаштарны эртем-билигге өөредир дээш карак кызыл ажылдап чоруур коммунист, бот-тывынгыр композитор башкыны районнуң хову турлагларынга, малчын коданнарынга болган культура төптеринге бо-ла көрүп болур. Ол өөреникчилерин эдертип алган, малчыннарның ажылынынге дузалажып, оюн-концерт көргүзүп чоруурун ол. Башкының чогаатканы «Ак-көк Хемчим», «Чылгычының ыры», «Чараш карак», «Сакты бердим» болган өске-даа ырыларын ырлаваан, ону билбес кижи биетиң аравыста ховар.

Тойлу Сүрүңович ам 35 чыл улус өөредилгезиниң шугумунда доктаамал ажылдап турар. Бодунга болган эш-өөрүнге база ада-иелерге болган өөреникчилерге негелдези улуг. Бо алызындан салым-чаяаныг, мергежилиг ёзулуг бердинген, ак сеткилдиг, коммунист дагдыныкчы башкы чаа программаның сорулгазын эки билир. Ынчангаш ооң эртеминге багай аптар ындыг өөреникчи турун көрбээн. Ол кичээл бүрүзүнге хынамчалыг белеткеним, өөреникчи бүрүзү-биле ажылдап четтигин турар. Ынчангаш башкының кичээлин уруглар четтикпейн манаарлар. Башкының ажылынга кызымаан, бердингенин көргүзүп турар чижек ол болур.

Ол ышкаш школалар аразынга бот-тывынгыр уран чүүл фестивалынга Бай-Тал ортумак школазы доктаамал бирги черни ап келген. Бо чылын база ол школа бирги черни бүзүрелдин-биле чаалап алган. Ол талазы-биле хоочун башкы, бо-тывынгыр композитор Тойлу Сүрүңович Салчактың кирген үлүү улуг дээрзи чугаажок.

Ол биче сеткилдиг, ажык болган эш-өөрзек, төлептиг башкының ак сеткилдиг ажыл-ижин бедин-биле үнелээн. Ооң хөрээнде Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле кады Ленинчи юбилей медалы чайынналын чоруур.

С. САРЫГ-ООЛ.

Кара кыыган Чаа чыл бүдүүзүнде бодунуң уруглары дөгерезин чыыр бодаан. Ооллардың бирээзи Сибирьде инженерлеп ажылдап турар, өскези Казахстанда агроном, үшкүзү Краснодарның институдунда башкылап турар. Ийи уруу өөнүн эллери-биле БАМ-да. Чүгле хеймер оглу төрээн совхозунда механизатор.

Аалчыларның кээринге Кара белеткенип турган. Бичии бажынчыгашта өг-бүленин шайлап олуруптар үш буттуг столу бар. Кырган ону агартыр сивирип-сивирип, шеверлеп алган. Хүндүлээчел Караның ол столунуң артынга чеже чон олурбаан дээр!

Байырлалга дөгерезин чыылган. Бажыңга ава дээн чылыг, эргим сөстер үзүктелбээн. Ол хүн улуг өг-бүлеге байыр чедирип келгеннер хөй. Дөгерезин амданыг, чаагай чемнер демээн столче чалаан. Кажан дүн ортузу чедип орда, Кара кырган бичии кенин демги үш буттуг столчуташты эккээрин дилээн. Анз ону көскү черге эккеп салган. Ооң кырында чартыктай кескен адыгей быштак, хайындырган тыква, өске-даа белеткээн аъш-чем эндерик. Кырган аазы карактарынын чажын аржылынын ужу-биле чотпушаан, чугаалаан:

— Өөрээш, ыглап тур мен... Бо столче көрүнер, чүнү чугаалаксан тударымны боттарыңар билип каар силер, амгы амыдралда бүгү чүве четчир, силериниң ачаңар ону бодап, көрүп четтикпээн-даа. А кол чүве—кижи бүрүзү төлептиг амыдралды тудуп, мергежил чедип алганы. Бо бүгүге мөң киржилгем шоодуг эвес... Октябрь революциязы эвес болза, биске ындыг чаагай амыдырал-чурттаалга келбес-даа турган ийик.

К. ЖАНЭ.

Майкоп хоорай.

ООҢ ӨГ-БҮЛЕЗИ

БОЛГАН ТАВАРЫЛГА

Бир-ле хүн Кочаа Хертек биле Шожут-оол Ооржак олар Шуйга ошкү кадарып чораапнар. Канчангаш-ла көөрге тудушкан кызыл-хараганнар аразындан кускуннар ужуп үүп турган. Эллээн чоокшулап кээрге, кызыл-хараганнар кырында улуг ала эзир чалгыннарын ол-бо та-лалыынче чада салыпкан чыткан.

— Бооладыпкаш, ужуп чадашкан-дыр—дижип чугаалашкаш, чаныга чеде бээрге, эзириниң дыргактары хартыганың иштинче, хартыганың чидиг дыргактары эзириниң иштинче аспакталды кире берген. Олар кайызы-даа удур-дедир демисешкеш, өлүүлээн болган.

Ч. ДОНГАК.

ОКТЯБРЬ 19-ТАН 21-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 —«Алдар-Косе». Мультфильм. 9.10 — В. Шекспир — «III Ричард». Күрүпениң Евг. Вахтангов аттыг улегерлиг театрынын фильм-шинзи. 11.30 — Телемедээлер. 11.35— 14.15—Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35—«Сезен чылдың коммунистери». Документалдыг телефильмнер: «Бедик хүлээлгелиг кижилер». «Сапалопал үезинде чугаа». 15.25 — В. А. Жуковский. 16.25 — «Орус суй-белек» ансамблиниң концерти. 16.50— «Экономика камнаалгалыг болур ужурлуг». Черкассы области погааларны сөөртүрүүнүң, кадагалаарының болган арыглап болбаазырадырының дуржулгазының дугайында. 17.05 — Чурттар аразынга конкурузунуң лауреады А. Гаврилованың болган солистер ансамблиниң концерти. 17.45 —«Эрес-дидим чоруктуң полюзу». Поляр ужар чүүлүнүң штурманы В. И. Аккуратовтуң дугайында документалдыг телефильм. 18.15— «Хөгүүг нотажыгаштар».

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Эртем амыдыралы. 19.30—ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга. «Чаңгыс эптиг өг-бүледе». Латвия ССР. Латвияның КП ТК-ның бирги секретары А. Э. Восстун чугаазы: «Совет Латвия» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү: Уран үүлдер мастерлериниң концерти. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.05— Л. Бетховен. №6 симфониялы Төп телевидение болган Бүгү-эвилел радиозунуң симфония оркестри күүседир. Ооң төпгениниң соонда—Бөгүн делегейде деп үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —Француз дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 12.30 — Ботаника. 6-гы класс. Шолдерниң болган шынааларының үнүштери. 12.50—Хоойлу билир сеп бе? 13.20—А. М. Горький— «Тамыда». 14.05 — «АБВГД-жигеш». 14.35— Сээн лениничи библиотекан. Капитализмниң дээди чадазы империализм. 15.05—Музыка. 6-гы класс. И-С. Бах. 15.35 — «Кречеттиң шынаазы». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50—Телемедээлер. 16.00 — 18.15—Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 —Телемедээлер. 18.45 — «Отчугаш». Дамчыдылга. 19.15 — Уруглар-ла фильм: «Өөнүктер бергеден билдинер». 19.30—«Хамааты камгалалының билиглерин— кижи бүрүзүнге». 19.40— «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуцар, чаштар!». «Сажника». Мультфильм. (ЧССР). 20.15— «Уренгой — Ужгород» аразының газ дамчыдыкчызы. Валентина Веляеваның километрлери. Дамчыдыкчының Горький участогунуң тудугуран-чечен фильм. 23.05 — 01.00—Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА— «Ижсталь». В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Бичии спорт залында дамчыдар.

ОКТЯБРЬ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 —Е. Сорокина болган РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Бахчиев ойнаар. 9.15 — «Өг-бүле альб ». Уран-чечен телефильм. 10.20 —Кино аян-хоруктарының клуву». 11.20 — Телемедээлер. 11.25—14.15 —Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.35 — Амур. Камчатка болган Сахалин областарының 50 чылынга уткуштур документалдыг фильмнер: «Орук маналшкыны», «Авачаның шыталып чыдар черинде». «Сахалин». 15.45 — Приморье крайының. Сахалин болган Камчатка областарының боттывынгыр уран үүл коллективтериниң концерти. 16.10— «Ч ва характери». Теледопчулал. 16.40 —«Горнистер, харыылаңар!». 17.25 — «Петроград. Он чеди чылдың Октябры...» «Сыддыстыг шакта». Документалдыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00—Я. Сибелиус. Оркестрлиг скрипкага концерт. 19.35 — «Сонгузу хүнге расписание». Уран-чечен фильм. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.30— Эвилелдер бажыңының колониалыг залында уран үүлдер мастерлериниң концерти. 22.45—Бөгүн делегейде. 23.00—00.45 — Футбол УЕФА-ның кубогу дээш. «Спартак» — (Москва) —«Хаарлем» (Голландия). В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. 12.30 Башкыга — музыка кичээли. 1-ги класс. 2-ги дамчыдылга. 13.30 — В. Маяковский. «Шулуктерни канчаар кылырыл». 14.10 — ПТУ сургуулдарынга. Эстетиктиг кижизидилге. Күш-ажылдың болган будуулгенин эстетиказы. Техниктиг эстетика дугайында. 14.40 — «Төөмес лицей...» 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Культура болган амыдырал». Дамчыдылга. 19.15 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.45 — Чарлалдар. 19.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуцар, чаштар!» «Сажника». Мультфильм (ЧССР). 20.15— «Уренгой — Ужгород» аразының газ дамчыдыкчызы. Валентина Веляеваның километрлери. Дамчыдыкчының Горький участогунуң тудугуларының дугайында телеочерк. 20.30 — Азербайджан ССР-ниң улус танцызының Күрүне ансамблиниң концерти. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.30 — 23.00 — «Шуптуңарга четтирдим». Уран-чечен телефильм.

ОКТЯБРЬ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Горнистер, харыылаңар!» 9.40 — «Сонгузу хүнге расписание». Уран-чечен фильм. 11.05 — Телемедээлер. 11.10 — 14.15 — Чапсар. 14.15 —Телемедээлер. 14.35 — «Мен — онгу мен». Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 15.05 — Орус чугаа. 15.35 — «Белорус ыруктар». 16.05 — Шыдыраа школазы. Ак терге. 16.35 — Лениничи шаңналдың лауреады ССРЭ-ниң геология министриниң оралакчызы В. А. Ярмолюк-биле школачыларының ужуражыышкыны. 17.20 — «А. Ворошило ырлан тур». Фильм-концерт. 17.45 — «Чурук саныда — хүн». 18.00 — «Миллионнарның лениничи университеди». «Кижиниң угаан-бодал байлаа». Кижиниң хевирлеттинин тургустунарынга иниттилеге ажыктыг ажылдың ролю.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Алкоголизм дугайында беседалар. 19.30 — Экранда — кинокомедия. «Сцена кыырында». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.55 — «Солдаттың мемуарлары». 1-ги фильм. «Танкылар узуткакчызы». Документалдыг телефильм. Ооң төпгениниң соонда — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.30— Актёрнуң уран чүүлү. Актёр дугайында үш чугаа. 13.30 —«Стажер». Субтитрлиг уран-чечен фильм. 15.00 — Иниги биология. 10-гу класс. Клетка теориязы. 15.30 — Ботаника. 5-ки класс. Шолдерниң болган шынааларының үнүштери. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Долженковтуң шолу». Телефильм. 19.15 —«Азия төвү». Информация - публицистиг фильм. 19.30 — Киножурнал. 19.40 — «Кадыкшылга». Дамчыдылга. 19.50 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуцар, чаштар!». «Валя угбайның чугаазы...» 20.15 — «Уренгой — Ужгород» аразының газ дамчыдыкчызы. Дамчыдыкчының Барыын участогунда. ССРЭ-ниң Барыын талакы кызыгаарының чанында дамчыдыкчының сөөлгү тудуунуң дугайында. 20.35 — «Төрээн черим. Мегхетия». Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Кавказ тоожузу». Уран-чечен телефильм. 1-ги серизи.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

АГААР

Бөгүн чамдык районнарга бичии чаъстаар база хар чаар.

Дүне агаарның температуразы 0-5 градус соок, чамдык черлерге 10 градус чедир соор.

Хүндүс 5—10 градус чылыг.

Кызылга чаъс чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргеги 9—14 метр. Дүне 0—2 градус соор.

Хүндүс агаарның температуразы 8—10 градус чылыг.

Кино

ОКТЯБРЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Дөрткү дээскиннгде дүн» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чараш кыс болган араатан» 9.30, 11.10, 12.50, «Өөнүк» киноклуб» 15.00, «Идегел болган чөлеңгиш» 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Алдын хой дүгү» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Үш дакпыр сальто» 14.30, 16.20, 18.10, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Төрээн иези» 18.30, 20.30 шактарда.

Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазы-биле күрүне комитеди «Тыва тудуг», «Шагонартыжстрой», «Тыва көдээ тудуг» трестериниң тудугларына ажылдаар ажылчыннарны чыырын организастап тур.

Ажылчыннарны тускай идик-хептер болган общежитиеге чурттаар чер-биле хандырар.

Ажылдавышаан, ажылчын профессия чедип алырын баяр хандырар.

Организастыг чылда ёзугаар ажылга хүлээп алганнарга 200 рубль түңнүг эгитиес акша дузаламчызын бээр.

Ажылдаарын күсөөннер күш-ажыл дептерин, мурнунда чурттап турган черинден үндүр бижиткен паспортту, шериг биледин көргүзер.

Айтырыглар тургузаар черлериниң адреетери:

Кызыл хоорайның Кочетов кудумчузунда № 29 бажын; районнарда: күсөкомнарда чоннуң күш-ажыл хандырылгазының талазы-биле төлөлекчилер болган хөй-ниити пунктулары.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 655000

667000, Кызыл, Щетинкин болган Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторуң 2-24-63, редакторуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болган совет тургузуг килдистеринин 2-37-13, пропаганда килдизинин 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизинин 2-21-47, улегпур килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизинин 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериялың 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 2009.

Солун неделяда 6 катаа үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болган ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болган Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00666.